

บทที่ ๓

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนผ่านบทเพลงไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในประเด็นของหลักธรรมที่ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงไทย คือ หลักศรัทธา หลักกตัญญูกตเวที หลักกฏแห่งกรรม หลักไตรลักษณ์ และความเชื่อเรื่องบุญบาปในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงไทย

๓.๑ หลักศรัทธา

๑) ศรัทธา

ศรัทธาถือเป็นหลักการเบื้องต้นของศาสนาทุกศาสนา พระพุทธศาสนาเองเมื่อวัดความเป็นชาวพุทธ เบื้องต้นท่านก็ใช้ศรัทธา ๔ ประการเป็นเกณฑ์ ได้แก่

- (๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม
- (๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม
- (๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าเรามีกรรมเป็นของตนเอง , และ
- (๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า^๑

ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่ออันประกอบด้วยปัญญา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดีที่ไม่ลู่ไหล ตื่นตุมไปตามลักษณะอาการภายนอก^๒

๒) ลักษณะของศรัทธา

ศรัทธา แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ มีลักษณะทำให้ใจให้ผ่องใส ๑ และมีลักษณะทำให้เล่นไปด้วยดี ๑ มีดังนี้

๑. ศรัทธามีลักษณะทำให้ใจให้ผ่องใส หมายถึง ศรัทธาเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมข่มนิรวณไว้ได้ ทำให้จิตผ่องใสไม่ขุ่นมัว เป็นจิตที่มีศรัทธา ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริง เกิดสัมมาทิฐิขึ้น ดังตัวอย่างที่นางวิสาขาได้มีศรัทธาเกิดขึ้นในพระรัตนตรัย มีจิตที่ปราศจากนิรวณ จะเห็นได้ว่า ศรัทธามีลักษณะทำให้ใจให้ผ่องใส หมายถึง จิตที่บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ปราศจากนิรวณ มีผลทำให้มนุษย์เกิดสัมมาทิฐิ สร้างความสัมพันธ์ขึ้นระหว่างศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการฝึกฝนพัฒนาให้เข้าถึงเป้าหมาย คิกระทำความกรรมที่เป็นกุศล เมื่อนั้นก็จะทำให้เกิดความปลื้มใจ อิ่มใจ ทำใ้กายสงบ มีความสุข จิตตั้งมั่น เมื่อได้อบรมอินทรีย์และพละมากขึ้น ทำให้เกิดโพชฌงค์อันเป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ และเมื่อทำโพชฌงค์ให้สมบูรณ์ดีแล้วก็จะสามารถพัฒนาต่อไปให้ถึงนิพพานได้

^๑ ขุ.อุติ.อ. (ไทย) ๑๑๐/๒๓๕.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒๘.

๒. ศรัทธามีลักษณะทำให้แล่นไปด้วยดี หมายถึง เหมือนกับว่า พระโยคาวจรพิจารณาจิตอันหลุดพ้นของพระอริยบุคคลเหล่าอื่นแล้ว จิตของพระโยคาวจรเหล่านั้นก็แล่นไปในโสดา-ปัตติผลบ้าง ในสกทาคามีผลบ้าง ในอนาคามีผลบ้าง ในอรหัตตผลบ้าง เป็นลำดับไป พระโยคาวจรย่อมกระทำความเพียร เพื่อให้ถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้กระทำให้แจ้ง^๓

ความสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระพุทธองค์ เป็นลักษณะศรัทธามีความทำให้แล่นไปด้วยดี ทำให้บุคคลสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย โดยมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่มีศรัทธาต่อพระผู้มีพระภาคก่อน คือมีความเชื่อต่อปัญญาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อต่อสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคที่มีความปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และสามารถบรรลุธรรมคือมรรคผลนิพพานได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ศรัทธาในพระธรรมของพระพุทธเจ้าว่าเป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาปัญญา และนำสู่การปฏิบัติให้เกิดเป็นปฏิเวธ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

๓) ประเภทของศรัทธา

ศรัทธาในพระพุทธศาสนานอกจากจะเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องแล้ว ยังถือว่าเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตที่แท้จริง และในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด ที่มุ่งให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ คือถึงซึ่งนิพพานและมีอิสระ ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงศรัทธามีอยู่ ๔ ประเภท คือ

๑. กัมมสัทธา ความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อว่าการกรรมมีอยู่จริง คือ ความเชื่อว่าการทำอะไรโดยเจตนา คือจงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความชั่วความดีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่วางเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ก็ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอ้อนวอนขอหรืออนรอกอยโซคชะตา เป็นต้น^๔ ดังธรรมภาษิตว่า “คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมในตน คนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น”^๕

กัมมสัทธาเป็นปัจจัยเกื้อกูลที่มีความสำคัญต่อเป้าหมาย คือเป็นเหตุทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับเป้าหมาย ที่มีกัมมสัทธาเป็นปัจจัยเกื้อกูลเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความสัมพันธ์ เพราะบุคคลเชื่อในการกระทำที่มีผลแห่งการกระทำว่า หากบุคคลคิดทำในความคิดอันเป็นกุศลกรรม ผลที่ได้นั้นย่อมเป็นกุศล มีผลนำสู่สุคติ ทั้งต่อโลกนี้และโลกหน้า หากกรรมที่ทำนั้นเป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อเป้าหมายคือนิพพาน ผลที่ได้นั้นก็คือเป้าหมายเช่นกัน

๒. วิปากสัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว^๖

^๓ มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มิลินทปินหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๙.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๔๐.

^๕ ชู.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๔๐.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า “สัตว์พวกหนึ่ง ย่อมเกิดในครรภ์ พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อมนิพพาน”^๗

วิปากสัทธาเป็นปัจจัยเกื้อกูลที่มีความสำคัญต่อเป้าหมาย คือ ความเชื่อผลของกรรม ดังที่ว่าพวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรกได้รับความทุกข์มาก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์มีความสุขมาก พวกไม่มีอาสวะย่อมนิพพานดับทุกข์สิ้นเชิง ย่อมเป็นเหตุให้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิปากสัทธา กับเป้าหมายได้ คือบุคคลจะเกิดศรัทธาฝึกฝนพัฒนาตนให้เพียรละบาปกรรมชั่วเพราะเกลียดกลัวความทุกข์ เพียรบำเพ็ญบุญกรรมดีเพราะรักสุข และเพียรชำระจิตให้ขาวรอบเพื่อบริพพานเพราะพ้นทุกข์ทั้งปวงได้

๓. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรม จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน^๘

ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย บุคคลทำกรรมอันใดไว้ จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^๙

กัมมัสสกตาสัทธาเป็นปัจจัยเกื้อกูลที่มีความสำคัญต่อเป้าหมาย คือเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการเข้าถึงและพัฒนาให้ถึงเป้าหมาย เพราะเหตุว่าเมื่อบุคคลมีความเชื่อว่า บุคคลมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม และกรรมเหล่านั้นจำแนกให้เราดีหรือชั่วต่างกัน จึงมีปัญญาเข้าใจในชีวิตว่า เราเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของเราเอง คือเราจะดีหรือชั่วก็เพราะกรรมที่เราทำ เราจะมีสุขหรือความทุกข์ก็เพราะกรรมที่เราทำ กรรมดีทำให้เราเป็นคนดีมีความสุข กรรมชั่วทำให้เราเป็นคนชั่วคนเลวมีความทุกข์ ในเมื่อเราเกลียดทุกข์รักสุข อยากเป็นคนดีไม่อยากเป็นคนเลว เราก็จะต้องเพียรพยายามทำกรรมดีสั่งสมกรรมดีให้มาก ๆ เพียรพยายามไม่กระทำความชั่ว และเพียรชำระใจให้ขาวรอบ คือเพียรละกิเลสตัณหาให้ลดน้อยลงไป ชีวิตของบุคคลนั้นก็จะนำไปเพื่อการฝึกฝนพัฒนาให้เข้าถึงเป้าหมายได้ในที่สุด

๔. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๔ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกฝนตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๑๐}

ภิกษุปัญจวัคคีย์เกิดตถาคตโพธิสัทธาเชื่อในพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตั้งจิตในการฟัง เพื่อรู้ยิ่ง เมื่อทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดาด้วยตนแล้ว จึงแสวงหา นิพพานที่ไม่มี ความเกิด อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ได้บรรลุนิพพาน ที่ไม่มีความเกิด อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมแล้ว เป็นผู้มีความแก่เป็นธรรมดา...เป็นผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา...เป็นผู้มีความตายเป็นธรรมดา...เป็นผู้มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา...เป็นผู้มีความ

^๗ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๖/๓๐.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

^๙ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

เศร้าหมองเป็นธรรมดา...ภิกษุปัญจวัคคีย์เหล่านั้นได้เกิดญาณทัสสนะ การหยั่งรู้ ขึ้นมาว่า

“วิมุตติของพวกเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป”^{๑๑}

จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของตถาคตโพธิศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายดังนี้ คือ เมื่อปัญจวัคคีย์ยอมที่จะฟังคำสอนของพระผู้มีพระภาค เพราะเกิดศรัทธาต่อตัวของพระผู้มีพระภาค ดังนั้นเมื่อได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟังมาก่อน ที่กล่าวโดยพระพุทธเจ้าแล้วใช้โยนิโสมนสิการเข้าพิจารณา ในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคสั่งสอน ทำให้เหล่าปัญจวัคคีย์เกิดความเชื่อในพระปัญญาของพระผู้มีพระภาค ในการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เหล่าภิกษุปัญจวัคคีย์จึงได้บรรลุธรรมตามลำดับ ได้เห็นธรรม บรรลุธรรม รู้แจ้งธรรมหยั่งลงสู่ธรรม ข้ามความสงสัย ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้วก็ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น

๔) เหตุให้เกิดศรัทธา

พระพุทธศาสนาได้แบ่งมูลเหตุที่ทำให้บุคคลเกิดศรัทธาไว้เป็น ๔ ประการ^{๑๒} คือ

๑. รูปีปมาณิกา คือ บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป บุคคลบางคนในโลกนี้ เห็นรูปที่สูง รูปที่ผอม รูปที่อ้วน รูปที่มีอวัยวะสมส่วน ถือเอาประมาณในรูปนั้นแล้วจึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือ เกิดความเลื่อมใส ศรัทธา บุคคลประเภทนี้เรียกว่า ผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป^{๑๓}

ดังที่พระวัคคลี บวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้ที่ไม่รู้จักอภัยในความพึงพอใจที่จะได้เห็นในพระรูปของพระพุทธเจ้า ฝากคอยติดตามดูอยู่ตลอดเวลา เพราะยินดีที่ได้เห็นพระรูปกายที่ประเสริฐของพระผู้มีพระภาค ทำให้เกิดศรัทธาในพระรูปของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบความยินดีของพระวัคคลี จึงได้ตรัสสอนว่า “อย่ายินดีในรูปที่ชนพาลชอบ ผู้ใดเห็นพระสัทธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเป็นบัณฑิตเห็นพระผู้มีพระภาค ส่วนผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะเห็นพระผู้มีพระภาคก็ชื่อว่าไม่เห็น ร่างกายมีโทษไม่สิ้นสุดเหมือนต้นไม่มีพิษ เป็นที่อาศัยของโรคทุกชนิด ล้วนเป็นที่ประชุมของทุกข์ เพราะฉะนั้น จงเบื่อหน่ายในรูป พิจารณาเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งขันธทั้งหลาย จะถึงที่สุดแห่งสรรพกิเลสได้โดยง่ายเถิด”^{๑๔}

จะเห็นได้ว่า พระวัคคลีเกิดศรัทธาในพระรูปของพระพุทธเจ้า เป็นศรัทธาที่เกิดจากบุคคลผู้ถือเอารูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป มีความพึงพอใจอยู่ในรูปร่างลักษณะ จึงทำให้เกิดศรัทธา เมื่อไม่ได้เห็นก็จะทำให้เกิดความทุกข์ภายในใจ มีความกระวนกระวายใจ ตื่นรอนขวานขวายให้ตนได้พบได้เห็นตามที่ใจมีความปรารถนาอยู่ตลอดเวลา จึงจะเกิดความสบายใจแก่ตน เมื่อเกิดศรัทธาในรูป โดยที่ปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นเลย การบรรลุธรรมนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นแน่นอน เพราะจะหยุดนิ่งอยู่เพียงศรัทธาในรูปเท่านั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์พระวัคคลีให้เกิดความรู้สึกรู้ตัว เพื่อให้เกิดความรู้เห็นที่ถูกต้อง ว่าแท้จริงแล้วการเห็นธรรมก็เท่ากับได้เห็นพระผู้มีพระภาคอยู่ด้วยตลอดเวลาตนเอง

ดังนั้น บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาแล้ว การที่จะเข้าถึงเป้าหมายได้นั้น ต้องอาศัยความเลื่อมใสในรูปเป็นจุดเริ่มต้น ในการสร้างความสัมพันธ์กับ

^{๑๑} ฎรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๖/๓๑๓-๓๑๔.

^{๑๒} ฎรายละเอียดยใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๑๓} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๑-๑๗๒/๒๐๔.

^{๑๔} ฎรายละเอียดยใน ข.อุป. (ไทย) ๓๓/๕๑-๖๑/๒๔๔-๒๔๕.

เป้าหมาย หมายถึง การที่บุคคลเกิดศรัทธาในรูปแล้ว ต้องนำศรัทธานั้นมาสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นด้วย ไม่ยึดติดอยู่ที่ตัวบุคคลที่เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาเท่านั้น ต้องรู้ในพระธรรมคือคำสอนอย่างที่มีพระภาคเจ้าทรงได้สอนธรรมไว้ เพราะพระธรรมจะเป็นเครื่องนำไปสู่การพ้นทุกข์ และบรรลุถึงเป้าหมาย ในที่สุด ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วว่า ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงแม้ว่าจะเห็นพระผู้มีพระภาค ก็ชื่อว่าไม่ได้เห็นพระองค์ หากศรัทธานั้นไม่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมายก็เป็นเพียงจลศรัทธาเพราะไม่มีปัญญาเกิดขึ้น โอกาสที่เข้าถึงเป้าหมายคือนิพพานนั้นไม่มี

๒. โสฬสปมาณิกา คือ บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียง บุคคลบางคนในโลกนี้ถือเอาประมาณในเสียงที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญ ที่ผู้อื่นชมเชย ที่ผู้อื่นกล่าวยกย่อง ที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญ สืบๆ กันมาแล้วเกิดความเลื่อมใส หรือบุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจ เลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือแล้วเกิดความเลื่อมใส น้อมใจไปเพื่อศรัทธา บุคคลประเภทนี้เรียกว่า ผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียง^{๑๕}

เมื่อบุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณเป็นเหตุเกิดศรัทธา ในทางพระพุทธศาสนาศรัทธานั้น จะต้องประกอบด้วยปัญญา เมื่อมีศรัทธาที่เกิดจากเสียงแล้วจะต้องพัฒนาต่อไปให้เป็นปัญญา เป็นปัญญาประเภทที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์ แล้วให้ปัญญาเป็นตัวทำหน้าที่ส่งต่อไปให้ถึงเป้าหมาย ศรัทธานั้นจะหมดหน้าที่ไปเมื่อเกิดปัญญาแล้ว หากยังมีศรัทธาที่มีเสียงเป็นเหตุอยู่ ปัญญานั้นก็จะไม่เกิดขึ้นและไม่มีความสัมพันธ์ใดๆ กับเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลจะติดอยู่เพียงแค่ศรัทธาเท่านั้น

๓. ลูชีปมาณิกา คือ บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นจิรวเศร้าหมอง บาตรเศร้าหมอง เสนาสนะเศร้าหมอง หรือเห็นทุกกรกิจต่างๆ ถือเอาประมาณในความเศร้าหมองนั้นแล้วจึงชอบใจ แล้วเกิดความเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ บุคคลประเภทนี้เรียกว่า ผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง^{๑๖}

ดังที่ พระโมฆราชได้ถูกโรคเรื้อนรบกวน ทั้งในเวลากลางวันคืนก็ไม่ได้รับความสุขในการนอน เมื่อได้เห็นโทษของร่างกาย จึงบวชเป็นบรรพชิตเป็นศิษย์ของพรหมณ์ชื่อพาวรี ได้ถามปัญหาที่ละเอียดลึกซึ้งว่า โลกนี้ โลกหน้า พรหมโลก และเทวโลก แต่ไม่ได้รับคำตอบ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงได้ไปถามปัญหานี้กับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์พิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจุราชจึงจะมองไม่เห็น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า โมฆราช เธอจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นว่าเป็นอัตตาเสีย เมื่อเป็นเช่นนี้ จะพึงข้ามพ้นมัจจุราชได้ เธอเมื่อพิจารณาเห็นโลกด้วยอุบายอย่างนี้ มัจจุราชจึงจะมองไม่เห็น

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสจบพระคาถา โมฆราชก็ปราศจากผมและหวด นุ่งห่มผ้ากาสาวยได้เป็นภิกษุและเป็นพระอรหันต์ พระโมฆราชได้เก็บผ้ามาจากกองขยะ ป่าช้า และทางรถทางเกวียนมาทำเป็นผ้าสังฆาฏิจากผ้านั้น ใช้สอยจีวรที่เศร้าหมอง

พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยในคุณข้อนั้นของท่านโมฆราช จึงทรงตั้งไว้ในตำแหน่งแห่งภิกษุผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่ายที่ใช้สอยจีวรเศร้าหมอง เพราะเป็นผู้ไม่มีอาสวะดับสนิทเหมือน

^{๑๕} อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๑/๒๐๔.

^{๑๖} อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๑-๑๗๒/๒๐๔.

เปลวไฟที่หมดเชื้อดับไป กิเลสทั้งหลายก็เผาได้แล้ว ภาพทั้งปวงก็ถอนได้แล้ว สามารถตัดกิเลสเครื่องผูกมัดได้แล้วจึงอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ^{๑๗}

๔. ธรรมปรมานิกา คือ บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นศีล สมาธิ ปัญญา แล้วถือเอาประมาณในศีลเป็นต้นนั้นแล้ว เกิดความเลื่อมใส บุคคลประเภทนี้เรียกว่า ผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม^{๑๘}

ดังเช่น กรณีของปัญจวัคคีย์ เมื่อครั้งเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า จึงปรารถนาที่จะเข้าไปหา นั่งใกล้ เฝ้าหลังกิ่ง ฟังธรรม จดจำธรรม พิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม มีความยินดีพอใจ มีความขยันอดทน ไตร่ตรอง และอุทิศกายและใจ เพราะเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทำให้เหล่าปัญจวัคคีย์ ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ด้วยธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าปัญจวัคคีย์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี้ยวโศตลสดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้

ทำให้ปัญจวัคคีย์เกิดศรัทธา และตั้งใจฟังเพื่อความรู้อย่างแล้ว เป็นผลทำให้โกณฑัญญะหนึ่งในปัญจวัคคีย์ ได้เกิดดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรก ในขณะที่พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมจักกัปวัตตนสูตรอยู่ แล้วได้ทูลขอบวช และต่อมา พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหามานะ และ พระอัสสชิ ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน และบรรลุอรหัตตผลในที่สุด^{๑๙}

จะเห็นได้ว่า ผู้ศรัทธาในธรรม เมื่อบุคคลมีเหตุคือธรรม มีผลคือศรัทธา ศรัทธานั้นเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์เมื่อเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะถือเอาธรรมในพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาในธรรมเท่านั้น แต่เกิดความสนใจแล้วจึงได้เข้าไปหา นั่งใกล้ เฝ้าหลังกิ่ง ฟังธรรม ว่าพระผู้มีพระภาคจะตรัสเรื่องอะไร แล้วจึงจดจำในธรรมนั้น ๆ นำธรรมนั้นมาพิจารณาในเนื้อความ ความเพ่งพินิจในธรรม เกิดความยินดีพอใจ เกิดความขยันอดทน ไตร่ตรอง และยอมอุทิศทั้งกายและใจ จึงเกิดปัญญารู้แจ้งธรรม เมื่อได้ฟังธรรมอันเป็นผลแห่งพระอรหัต ก็สามารรถสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

๕) ความสำคัญของศรัทธา

ศรัทธามีความสำคัญแตกต่างกันตามความหมายและหน้าที่ ศรัทธาแม้จะเป็นเพียงปัจจัยขั้นพื้นฐาน และเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาปัญญา แต่ไม่สามารถดูแลตนได้ เพราะอาจทำให้เข้าใจความหมายศรัทธาผิดไป^{๒๐} เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของศรัทธานั้น จึงสามารถแบ่งตามความหมายและหน้าที่ได้ ๓ ประการคือ

^{๑๗} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๔/๓๐.

^{๑๘} ดุราละเยียดใน อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๒/๒๐๔-๒๐๕.

^{๑๙} ดุราละเยียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๑๙/๑๘-๒๗.

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖๔๙.

๑. ศรัทธาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา บุคคลที่ยังไม่สามารถเข้าถึงปัญญาได้ ศรัทธาในขั้นพื้นฐานมีความสำคัญมาก ศรัทธาเป็นอุปกรณ์ชักนำให้เดินหน้าต่อไปในการพัฒนาเป็นปัญญา เมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดี ทำให้การก้าวหน้าไปสู่จุดหมายได้ผลรวดเร็วขึ้น^{๒๑} เพราะในระดับบุคลยังต้องอาศัยศรัทธาจากคนอื่นก่อน จึงจะสามารถพัฒนาให้เป็นปัญญาและสร้างความสัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายได้

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงการบรรลุอรหัตผล กับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่า

บุคคลเมื่อเกิดศรัทธาแล้วจึงจะเข้าไปหา พยายามที่จะเข้าไปนั่งให้ใกล้ๆ เฝ้าคอยเงี่ยหูฟังว่าท่านจะพูดอะไร ฟังธรรมนั้นอย่างตั้งอกตั้งใจ แล้วจดจำธรรมที่ฟังนั้นไว้เป็นอย่างดี นำเนื้อความแห่งธรรมที่จดจำไว้มานำพิจารณา ธรรมทั้งหลายควรแก่การนำมาพิจารณาขณะที่มีการพิจารณาธรรมอยู่นั้นความยินดีพอใจในธรรมจึงเกิดขึ้น เกิดความขยันอดทนไตร่ตรองดีแล้ว จึงได้อุทิศกายและใจ เพื่อทำให้รู้เห็นเข้าใจอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ในสัจจะอันยอดเยี่ยม ด้วยนามกาย (เจตสิกทั้งหลาย) และเห็นแจ่มแจ้งสัจจะอันยอดเยี่ยมนั้นด้วยปัญญา แต่หากศรัทธาไม่มี การที่จะเข้าไปหาหรือการเข้านั่งใกล้ๆ การเงี่ยโสตเพื่อที่จะรับฟังธรรม การที่จะจดจำธรรมเอาไว้ เพื่อการพิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม ความยินดีพอใจ ความขยันอดทน การไตร่ตรอง และการอุทิศกายและใจ ก็ไม่มีในบุคคลนั้น^{๒๒}

ผู้มีปัญญามาก ศรัทธาจะมีความสำคัญในขั้นพื้นฐาน คือใช้เป็นเพียงเครื่องกระตุ้นปัญญาให้เกิดขึ้น เมื่อปัญญาเกิดแล้วก็จะใช้ปัญญาเป็นตัวนำเข้าสู่วิมุตติ จะเห็นตัวอย่างในกรณีของพระสารีบุตร ได้เห็นพระอัสสชิ เกิดความเลื่อมใสว่าลักษณะท่าทางของท่านแสดงว่าคงมีอะไรดี คงมีภูมิธรรมปัญญาสูง เกิดความอยากรู้อยากจะถามจึงเข้าไปหาแล้วสนทนากัน เมื่อได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว พระสารีบุตรไม่ได้เชื่อพระพุทธเจ้า

จะเห็นได้ว่า มนุษย์มีความสามารถและสติปัญญาที่ติดตัวมาแต่เกิดต่างกัน บุคคลธรรมดาจะเข้าถึงปัญญาได้อาจเป็นเรื่องยาก แต่เมื่อเขาได้ยินได้ฟังเรื่องราวต่างๆ จากบุคคลอื่นแล้ว จึงจะทำให้เขาเกิดความสนใจและเกิดศรัทธาในเรื่องนั้นๆ ศรัทธาเป็นพื้นฐานให้เขาได้ค้นหาข้อมูลต่อไป จนสามารถรับรู้เห็นตามความเป็นจริง จนเข้าถึงขั้นเป็นปัญญาแล้วสามารถพัฒนาต่อไปจนถึงเป้าหมายได้ ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อปัญญาเป็นอย่างมาก เพราะเป็นศาสนาแห่งปัญญา แต่ในบุคคลทั่วไปที่ยังไม่สามารถได้มาซึ่งปัญญา ในส่วนของศรัทธานั้นจะเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างให้เกิดปัญญา และต้องเป็นศรัทธาที่เป็นแบบนำสู่ปัญญาเท่านั้น จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ต่อไปให้ถึงเป้าหมายได้

๒. ศรัทธาเป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นวิธีฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง เป็นกระบวนการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่การบรรลุธรรม ตั้งแต่ขั้นรู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ไปจนถึงการหลุดพ้นจากวิญญูทุกข์ คือนิพพาน ในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีหมวดธรรมที่สำคัญต่อการปฏิบัติคือ อินทรีย์ ๕ กับพละ ๕ องค์ประกอบของหลักธรรมทั้งสองเหมือนกัน คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แต่มีส่วนต่างกันคือหน้าที่ที่ต้องเป็นไปตามหลักธรรมนั้นๆ พละธรรมเป็นกำลังเกื้อหนุนแก่อริยมรรคให้เกิดความเข้มแข็ง

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕๖.

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓/๒๑๒, ๔๓๒/๕๔๑-๕๔๒.

มั่นคง ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้ อินทรีย์ธรรมเป็นเจ้าการในการครอบงำซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงมกมาย^{๒๓}

จะเห็นได้ว่า ศรัทธาในหมวดธรรมทั้ง ๒ เมื่อทำตามหน้าที่แล้ว ศรัทธามีความสำคัญตามหน้าที่คือ เมื่อเป็นอินทรีย์ก็สร้างความเป็นใหญ่ในกิจนั้นๆ และเมื่อเป็นพละก็เป็นกำลังแห่งจิตใจในการทำกิจนั้นๆ เพื่อให้องค์ธรรมนั้นเกิดความสัมพันธ์กันในหมวดธรรม และเกื้อกูลส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมเจริญวิปัสสนาเกิดความสำเร็จ จนเกิดปัญญาารู้แจ้งเห็นจริงในสัจจะธรรมเป็นโลกุตตรปัญญา มุ่งมั่นที่จะนำพาตนเองเข้าไปให้ถึงเป้าหมายในชีวิต และนำพาให้ตนพ้นทุกข์หลุดพ้นจากวัฏฏะได้ในที่สุด โดยอาศัยศรัทธาเป็นปัจจัยเกื้อกูลขึ้นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมได้

๓. ศรัทธาเป็นปัจจัยสนับสนุนส่วนประกอบในหมวดธรรมต่างๆ ให้สมบูรณ์ ศรัทธา เป็นองค์ธรรมที่ชักนำบุคคลให้เชื่อมั่น เลื่อมใสในการเข้าสู่กระบวนการฝึกฝนตน และสนับสนุนองค์ธรรมอื่นๆ ที่เข้าประกอบด้วยให้ทำหน้าที่ด้วยความมั่นใจว่า จะเกิดผลดีต่อการกระทำกิจนั้นๆ ซึ่งในหมวดธรรมใดที่มี ศรัทธาประกอบอยู่ มักต้องมีปัญญาประกอบอยู่ด้วยเพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้อง เช่น

ในอริยวัฑฒิ หรืออารยวัฑฒิ ๕ อันเป็นหลักธรรมที่สร้างความเจริญของอารยชนอย่างประเสริฐ ที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ในวัฑฒิสสูตรว่า

อริยสาวกใด เจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา อริยสาวกนั้น เป็นสัตว์ประเสริฐ มีปัญญาเห็นประจักษ์ เชื่อว่าถือเอาแต่สิ่งที่เป็สาระสำหรับตนไว้ได้ในโลกนี้ทีเดียว

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเมื่อเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการนี้แล ชื่อว่าย่อมเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญอย่างประเสริฐ เชื่อว่าเป็นผู้ถือเอาแต่สิ่งที่เป็สาระ และถือเอาสิ่งที่ประเสริฐแห่งกาย^{๒๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า หลักความเจริญอย่างประเสริฐของอารยชน มี ๕ คือ (๑) ศรัทธา ความเชื่อความมั่นใจในพระรัตนตรัย ในหลักแห่งความจริงความดีงามอันมีเหตุผล และในการที่จะทำความดี (๒) ศีล ความประพฤติดี มีวินัย เลี้ยงชีพสุจริต (๓) สุตะ การเล่าเรียนสดับฟังศึกษาหาความรู้ (๔) จาคะ (การเผื่อแผ่เสียสละ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจช่วยเหลือ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังและร่วมมือ ไม่คับแคบเอาแต่ตัว (๕) ปัญญา ความรอบรู้ รู้คิด รู้พิจารณา เข้าใจเหตุผล รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง^{๒๕}

ในหมวดธรรมที่ชื่อว่า อินทรีย์ ๕ หรือที่ชื่อว่า พละ ๕ เป็นธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจ ของตน เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจ ให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง ซึ่งมีองค์ธรรมอยู่ ๕ ประการ ได้แก่ ศรัทธา ความเชื่อ วิริยะ ความเพียร สติ ความระลึกได้ สมาธิ ความตั้งจิตมั่น และปัญญา ความรู้ทั่วชัด ธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ เป็นชุดเดียวกัน แต่มีชื่อเรียกต่างกัน เพราะว่าให้ความหมายไปตามหน้าที่ที่ทำ คือ ที่เรียกชื่อว่า อินทรีย์ เพราะความหมายว่าเป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของตน คือเป็น

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๕๕.

^{๒๔} ตูรายละเอียดใน อัง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๖๓-๖๔/๑๑๑-๑๑๓.

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๐.

เจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงมกมายตามลำดับ ที่เรียกชื่อว่า พละ เพราะมีความหมายว่า เป็นกำลังให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามเช่นความไร้ศรัทธาเป็นต้น แต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้^{๒๖}

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์ ปัญญินทรีย์ เมื่อใด ที่บุคคลรู้ชัดคุณ โทษ รู้ชัด ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริง เมื่อนั้น บุคคลเป็นโสดาบันไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถื้อมัน เมื่อนั้น เป็นอรหันตปัญญาอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสิ้นแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้ โดยชอบ^{๒๗}

ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ ประการนี้มี สัทธาพละ เป็นผู้มืศรัทธา คือเชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของ ตถาคต วิริยพละ เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ สติพละเป็นผู้มีสติ คือประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดมานานได้ สมาธิพละ เป็นผู้สัจจจากาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย ปัญญาพละ เป็นผู้มืปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๒๘}

การบรรลุธรรมของบุคคลทั้งหลาย ทุกคนล้วนต้องอาศัยการปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อให้เกิดปัญญาคำวรู้แจ้งตามความเป็นจริง เมื่อว่าตามหน้าที่แล้ว หลักธรรมเพื่อให้เป็นไปในกิจของตน และเกิดกำลังใจสำหรับการบรรลุธรรม หมวดธรรมที่เหมาะสมคืออินทรีย์ ๕ และพละ ๕ แม้แต่พระองค์เองก็อาศัยพละ ๕ สร้างกำลังแห่งความสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อให้หมวดธรรมนั้นเกิดความสมบูรณ์ อันจะนำพาให้บุคคลสามารถเข้าถึงเป้าหมายได้ ก็ด้วยอาศัยความสัมพันธ์ขององค์ธรรมในอินทรีย์ ๕ และพละ ๕ ที่มีศรัทธาเป็นองค์ประกอบอยู่ด้วย และมีความสัมพันธ์ต่อกันในหมวดธรรมในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ในการบรรลุธรรม นั่นเอง

๖) อานิสงส์ของศรัทธา

ในประเด็นอานิสงส์ของศรัทธา นี้ มีข้อความปรากฏในขุททกนิกาย อปทานตอนประวัติในอดีตชาติของพระสังคามาตาเถรีว่า บุคคลผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหวตั้งมั่นดีในพระตถาคต มีศีลดีงามที่ พระอริยเจ้าใคร่และสรรเสริญมีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ มีความเห็นตรงนักปราชญ์เรียกผู้นั้นว่า เป็นผู้ไม่ขัดสนชีวิตของผู้นั้นไม่เปล่าประโยชน์ เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีปัญญา เมื่อมาระลึกถึงคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลายพึงหมั่นประกอบศรัทธา ศีล ปสาทะ ความเลื่อมใสและความเห็นที่ชอบธรรม^{๒๙}

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

^{๒๗} ดุราละเยียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๔-๕/๒๘๔-๒๘๕.

^{๒๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗.

^{๒๙} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/ ๘๘-๙๐/๕๓๑.

ในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก^{๓๐} ก็มีข้อความปรากฏเกี่ยวกับอานิสงส์ของศรัทธาว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธาประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เพราะอาสวะสิ้นไป เราพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันเพราะอาสวะสิ้นไป ภิกษุนั้นจึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันได้^{๓๑} เห็นได้ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยศรัทธาอย่างตั้งมั่นแล้วย่อมทำให้แจ้งซึ่งปัญญาวิมุตติ ไม่มีอาสวะ ย่อมเป็นผู้ที่แก้อ้วลอย่างยิ่งในพระศาสนา

แม้ในหมวดธรรมเวสาร์ชขจรธรรมเอง ซึ่งเป็นธรรมทำความกล้าหาญให้เกิดขึ้น ก็มีศรัทธา เป็นองค์ธรรมที่ชักนำบุคคลให้เชื่อมั่น เลื่อมใสในการเข้าสู่กระบวนการฝึกฝนตนเพื่อให้เกิดความกล้าหาญ และทำความสัมพันธ์สนับสนุนกับองค์ธรรมอื่นที่เข้าประกอบด้วยให้ทำหน้าที่ด้วยความมั่นใจว่า จะเกิดผลดีต่อการฝึกฝนกระทำกิจนี้ โดยมีปัญญาประกอบอยู่ด้วยเพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้อง ดังจะได้ศึกษาต่อไป

สรุปความได้ว่า ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความหมายของ ศรัทธา หมายถึงความเชื่อที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจหมายถึงความเชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุดุธรรม สร้างปัญญาให้เกิดขึ้น และเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือนิพพาน ศรัทธามีความทำให้ใจผ่องใสเป็นลักษณะ ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริง เกิดสัมมาทิฐิขึ้น มีความทำให้แล่นไปด้วยดีเป็นลักษณะในการกระทำความเพียรเพื่อให้ถึง เพื่อบรรลุเพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

บทเพลงที่สะท้อนถึงศรัทธา

๑. เพลงดาวลูกไก่

บทเพลงดาวลูกไก่สะท้อนหลักศรัทธาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ครบถ้วน โดยเฉพาะศรัทธาในหลักกรรม ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว แม้ศรัทธาดังกล่าวจะมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ในแง่ที่ว่าสองตายายยังทำบาปด้วยการฆ่าแม่ไก่ แต่พฤติกรรมดังกล่าวก็ต้องถือว่าสะท้อนวิถีชีวิตจริงของชาวพุทธโดยทั่วไปได้เป็นอย่างดี

บทเพลงท่อนนี้ ฟังแล้วก่อให้เกิดความรู้สึกหลายอย่างพร้อมๆ กัน อย่างแรกเห็นศรัทธา ความมุ่งมั่นของสองตายายที่มีต่อ พระสงฆ์และต่อ พระพุทธศาสนา แม้ตนเองจะมีฐานะยากจน แต่ความยากจนดังกล่าว ก็ไม่ได้เป็นเหตุให้ปิดหนทางของบุญกุศล ประการต่อมารู้สึกเวทนาในความทุกข์ของสองตายายที่ต้องเผชิญกับความยากจนขั้นแค้น สุดท้ายเห็นใจในชะตากรรมของแม่ไก่ที่ต้องเผชิญกับความตายอันน่ารันทด

บทเพลงพรรณนาไว้ดังนี้

“...พระธุดงค์ลงกลด ตะวันก็หมดแสงส่อง
อาศัยโคมทองจันทรา ที่ลอยขึ้นมายอดเขา
ฝ่ายว่าสองยายตา จึงเกิดศรัทธาสงสาร

^{๓๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๖๑-๑๗๕/๒๐๗-๒๑๔.

พระผู้ภิกขาจาร ต้องขาดอาหารมื้อเช้า
 ดงกันดารปานนี้ หรือก็ไม่มีบ้านอื่น
 ข้าวจะกล้าน้ำจะกลืน จะมีใครยื่นให้เล่า

พวกฟักแฟงแตงกวา ของเราก็คงตายหมด
 นึกสงสารพระจะอด ทั้งสองกำสรดโศกเศร้า
 สักครู่หนึ่งตาจึงเอ๋ย นี่แน่ะยายเอ๋ยตอนแจ้ง
 ต้องเชือดแม่ไก่แล้วแกง ฝ่ายยายไม่แย้งตาเฒ่า
 ฝ่ายแม่ไก่ได้ยิน น้ำตารินหลังไหล
 ครั้นจะรีบหนีไป ก็คงต้องตายเปล่า....”

บทเพลงบาปบุญมีจริง / เนื้อร้อง : วงสุนทราภรณ์

ทางชีวิตเกล้าเจื้อยเผื่อท่านจะเชื่อหรือไม่
 ใฝ่สุขสันต์นิรันดร์ปานใดทำกายใจให้อยู่ในกุศลแรง
 สะสมการบุญอำพนคางดลให้สุขสมแท้ยิ่ง
 นรกมีแน่และสวรรค์ก็จริงเตือนใจไว้ท่วงตึง
 จะนิ่งอยู่ไยผลบุญควรสร้างบุกเบิกทางเข้าไว้
 ชีพลับเมื่อใดไปสวรรค์ชั้นพรหม”
 ในบทเพลงนี้เป็นการกล่าวถึง ในเรื่องคติของชีวิต
 ที่ไม่แน่นอน ต้องเร่งสร้างกุศลในพระพุทธศาสนา
 เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะได้ไปเกิดในสุคติภูมิ

เพลงชายไร่โบสถ์ / เนื้อร้อง : สมยศ ทัศนพันธ์

ฟังเสียงแตรเขาแห่ นาค มาศรัทธา นึกใคร่
 ได้บวช สัก ที่คน บวชให้ไม่เห็น มีเศรษฐกิจ
 เขากลับจะยุ่ง ใจบวชให้ แล้วเกรงจะกลับ
 กลายเป็น คนร้ายหนีมาบวช ซ่อนตนต้องทนทุกข์กลับ
 อับจนเหมือนคน ชั่วโฉดไร้ ทั้งโบสถ์และบุญอยาก
 ให้แม่ได้เกาะ ผ้าเหลืองรุ่ง เรื่องสิบสิริสุทธิ
 พุทธคุณคอย ผู้คนช่วยคำ

เพลงหัวในถวายเป็นวัด ของพุ่มพวง ดวงจันทร์

หลวงพ่อกับเจ้าช่วยแม่เมตตาถูกหน้อยได้ไหมลูกนี้
 อาภัพอัปโชคหรือไรมีรักครั้งใด หัวใจเหมือนไฟร้อนรนหลายคน
 ที่พบพอเขาได้ชบต้องหนีหลบหล่องหนขว้างทั้งดั่งเศษดินข้างถนน
 น้ำตาร่วงหล่น หากคนรักแท้ไม่มีเข้าวัด ทุกวันใส่บาตรทำทาน
 บอนบานขอให้โชค ดีแต่ฝ้ายตามหลอนหลอกย่ำยวันหยุดพักไม่มี
 บวชชีดีไหมหลวงพ่อกับเจ้าลูกหมดปัญญาเหนือ
 จังหัวใจสิ้นหวังรักทุกข์ครั้งสุดวุ่นวายจึงพร้อมมอบกาย หัวใจถวายเป็นวัดเลย

เพลงบวชพระดีกว่า/เนื้อร้อง:ไวพจน์ เพชรสุพรรณ

โลกนี้ไม่มีอะไรแน่วแน่แปรเรื่อยไป

ลำบากยากใจไม่วายเว้นวันวุ่นวายเหลือดีไม่มีสงบ

มีแต่รบราฆ่าฟันอายุคงสั้นเข้าไปทุกที..ขอยึดธรรมะบวช

พระดีกว่าหาทางสงบใจตัดโลภหลงไปไม่ขบไยดี

ดังพุทธองค์ท่านทั้งสมบัติสุขแท้แน่ชัดตัดใจหนีขอ

บวชอีกทีหาที่สงบใจ..บวชให้พ่อแม่ให้แด่ผู้มีพระคุณ...

เพลงบวชดีกว่า, ชายไร่โบสถ์, หัวใจถวิลวัด, ต่างก็สื่อถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในเรื่องของการบวช เพราะว่าพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจของผู้ประสบทุกข์ ในเนื้อเพลงเหล่านี้กล่าวถึงความทุกข์ของแต่ละคน ไม่เห็นสิ่งอื่นที่จะพึ่งได้นอกจากการเข้าวัดพึ่งหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดีกว่าจะพึ่งสิ่งอื่นที่ไร้แก่นสาร

๓.๒. หลักกตัญญูทเวที

หลักพระพุทธศาสนาถือว่า ความกตัญญูทเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี^{๓๑)} หลักการดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก การถูกตราหน้าว่า “เนรคุณ” จึงถือเป็นเรื่องใหญ่สำหรับสังคมไทย

บทเพลงดาวลูกไก่ สะท้อนหลักความกตัญญูทเวทีได้ชัดเจนมาก เพราะผู้เขียนบทเพลงได้จงใจใช้ “ชีวิต” เป็นเครื่องเดิมพัน ทั้งยังทำให้เรามองเห็นว่า ความกตัญญูทเวทีตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น มิใช่เพียงแค่การสำนึกรู้เท่านั้น หากแต่ยังต้องสามารถกระทำตอบแทนให้เป็นรูปธรรมลักษณะใดลักษณะหนึ่งตามสมควรแก่การกระทำที่ตนเคยได้รับจากผู้มีอุปการะ

“....สักครูหนึ่งตาจึงเอ๋ย นี่แนะยายเอ๋ยตอนแจ้ง
ต้องเชือดแม่ไก่แล้วแกง ฝ่ายยายไม่แย้งตาเฒ่า
ฝ่ายแม่ไก่ได้ยีน น้ำตารินหลังไหล
ครั้นจะรีบหนีไป ก็คงต้องตายเปล่าเปล่า
อนิจจาแม่ไก่ ยังมีน้ำใจรู้คุณ....”

สำนึกของแม่ไก่ในเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องสูงส่ง การที่บทเพลงจงใจใช้ชีวิตเป็นเครื่องทดแทนคุณครั้งนี้ สามารถมองได้หลายประเด็น แรกสุดคือต้องการให้เห็นความสำคัญของความกตัญญูทเวทีว่าอยู่เหนือสิ่งอื่นใดของชีวิต ประการต่อมาสะท้อนให้เห็นว่า ความกตัญญูทเวทีนั้นเป็นเรื่องจิตสำนึกพื้นฐานที่ทุกคนควรยึดไว้เป็นแกนกลางสำหรับชีวิต กระทั่งไม่ควรมีข้ออ้างใดๆ เพื่อเป็นการปิดจิตสำนึกในการตอบแทนคุณนี้ออกไปจากตัว ต่อให้เป็นเรื่องที่ต้องแลกด้วยชีวิตก็ตามที

บทเพลงเริ่มต้นดังนี้

“ไอ้ชีวิตคิดไฉน ว่าใครหนอใครลิขิต ประกาศิตของคิวง หรือของพระพรหมเจ้า
ว่าต่างกำเนิดเกิดมา พอลืมตามองโลก บ้างมีโชคบ้างอัปโชค มีสุขโศกปนเศร้า....”

^{๓๑)} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

แม้จะเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามเกี่ยวกับชีวิต และในส่วนลึก ๆ ของบทเพลงจะทำให้เห็นข้อสงสัยในโชคชะตาของชีวิตอยู่บ้าง แต่ประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้แต่งบทเพลงก็ได้ยกเอาหลักพุทธปรัชญาเข้ามาตอบคำถามอย่างไม่ลังเล

การยกเอาเรื่องหลักกรรมเข้ามาอธิบายในที่นี้ สะท้อนให้เห็นว่า ผู้แต่งเพลงมีความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งพอสมควร เพราะด้วยหลักการดังกล่าวนี้เองที่พระพุทธศาสนาถือว่ามีส่วนสำคัญในการจำแนกชีวิตสัตว์โลกให้เป็นไปต่างๆ กัน ดังนั้นแห่งพระพุทธพจน์ที่ว่า “กรรมจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีตต่างกัน”^{๓๒} เนื้อหาของบทเพลงจึงสะท้อนหลักการนี้อย่างชัดเจน

“.....จอมนราพิสุทธ์ ท่านสอนพุทธบริษัท เป็นธรรมะปรมัตถ์ อ้างถึงอำนาจกรรมเก่า
ว่ากุสลาธรรมา มนุษย์เกิดมามีความสุข อกุสลาพาให้ทุกข์ ดังไฟที่ลุ่มกรุมร่ำ
บ้างก็ดีก็ชั่ว เพราะตัวของตัวมัววุ่น สร้างทั้งบุญทั้งบาป เหมือนด่าที่ฉาบด้วยขาว....”

เป็นการอธิบายหลักกรรมด้วยภาษาง่ายๆ ว่า สุขทุกข์ในชีวิต เป็นเรื่องของกรรมลิขิต ซึ่งมีทั้งกรรมดี และกรรมชั่ว ทำกรรมดีย่อมได้รับผลเป็นสุข ทำชั่วย่อมให้ผลเป็นความทุกข์ ที่สำคัญท่านเปรียบเทียบทุกข์นี้ว่าเป็นเหมือนไฟร้อนที่สามารถแผดเผาผู้กระทำได้ทุกเมื่อ

เนื้อหาของบทเพลงในตอนนี้ จึงเท่ากับเป็นการตอบคำถามชีวิตด้วยการใช้หลักกรรมเป็นแกนกลางในอธิบาย ทั้งในแง่ของความเป็นมา ความเป็นอยู่ และความเป็นไป ของชีวิตทั้งหมด

ประเด็นทางอภิปรัชญาที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ปรากฏในบทเพลงนี้ก็คือ ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งถือเป็นความเชื่อพื้นฐานรองรับเรื่องผลของกรรม ทำกรรมดีย่อมนำไปสู่สุคติภูมิ แต่หากทำกรรมชั่วก็ย่อมเข้าถึงทุคติภูมิ ตอนสุดท้ายของบทเพลง ได้พรรณนาถึงอานิสงค์ของแม่ไก่และลูกไก่ทั้ง ๗ ที่ได้สละเลือดเนื้อของตนตอบแทนคุณของตายายทั้งสองโดยได้ไปเกิดเป็นดาว และเราเรียกกลุ่มดาวดังกล่าวนี้ว่า ดาวลูกไก่

“....นางสงสารแม่ไก่ น้ำตาไหลสอนลูก เข้าก็ถูกตาเชือด ต้องหลังเลือดนองเกล้า
ส่วนลูกไก่ทั้งเจ็ด เหมือนลูกเต็ดดวงใจ ต่างพากันโดดเข้ากองไฟ ตายตามแม่
ไก่อดังกล่าว

ด้วยอานิสงค์อันประเสริฐ ลูกไก่ไปเกิดเป็นดาว ฯ ”

ข้อความในตอนท้ายดังกล่าวนี้ นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นมุมมองทางด้านจักรวาลวิทยา แม้จะเป็นการอธิบายในเชิงเทวนิยมอยู่บ้าง แต่พื้นฐานของคำอธิบายดังกล่าว ก็ยังแฝงนัยทางจริยธรรม^{๓๓}

ปรัชญาที่ว่าด้วยปัญหาเรื่องความประพัตในแง่มุมต่างๆ เช่น อะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว ความดีความชั่วเป็นสิ่งที่มีความมาก่อนแล้ว หรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือกำหนดขึ้นภายหลัง อะไรคือเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว อุดมคติของชีวิตคืออะไร

บทเพลงดาวลูกไก่ ได้สะท้อนคติของชีวิตไว้หลายประเด็นน่าสนใจ ถือเป็นแบบฉบับที่สำคัญโดยทั่วไปของปรัชญาตะวันออกที่เน้นปรัชญาชีวิต หรือเป็นปรัชญาเพื่อชีวิตเสียเป็นส่วนใหญ่ ที่น่าสนใจยิ่งไปกว่านั้นก็คือ เพลงดาวลูกไก่ได้สะท้อนคติชีวิต ทั้งสำหรับฆราวาสผู้ครองเรือน และ

^{๓๒} ชุม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๒๕.

^{๓๓} ไพบุลย์ ดวงจันทร์, ภูมิปัญญาในภาษาไทย, หน้า ๓๗-๓๘.

พระสงฆ์ผู้สละโลกียสุขแสวงหาความหลุดพ้นตามอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านว่าต้องพึ่งพาอาศัยกันขอเริ่มด้วยจริยศาสตร์สำหรับผู้สละโลกียะแสวงหาทางหลุดพ้น

ในบทเพลงใช้ “พระ” เป็นตัวอย่างของชีวิตที่สละโลกียสุข และใช้ “ธุดงค์” เป็นรูปแบบของการบำเพ็ญเพียรเพื่อให้เข้าถึงบรมธรรม สะท้อนให้เห็นว่า ชีวิตของนักบวช เมื่อสละบ้านเรือนแล้วก็ควรออกแสวงหาทางหลุดพ้นตามวิถีทางที่พระพุทธเจ้าได้วางเอาไว้แล้ว

บทเพลงทำให้เราได้มองเห็นวิถีชีวิตของพระสงฆ์ผู้มุ่งแสวงหาความหลุดพ้น อีกทั้งยังได้เห็นความเรียบง่ายของวิถีชีวิตสมณะ

“...ยังมีภิกษุหนึ่งองค์ เดินออกจากตรงชายเขา

ธุดงค์เดี่ยวด้นดั้น เห็นสายฝนห่มสมัย

หยุดกางกรดพลางหันใด หลังบ้านตายายผู้เฒ่า....”

“...พระธุดงค์ลงกลด ตะวันก็หมดแสงส่อง

อาศัยโคมทองจันทร์หา ที่ลอยขึ้นมายอดเขา...”

ไม่เพียงแต่พระธุดงค์เท่านั้นที่เลือกทำเลในการปักกลดใกล้บ้าน วัดในพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปก็ยึดหลักการนี้ ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการเที่ยวบิณฑบาตเลี้ยงชีวิตในแต่ละวัน เพราะชีวิตของพระภิกษุนั้นเกี่ยวเนื่องกับชาวบ้าน

ในส่วนของจริยศาสตร์สำหรับผู้ครองเรือนต้องถือว่า บทเพลงดาวลูกไก่ ได้สะท้อนหลักการสำคัญสำหรับชีวิตฆราวาส ซึ่งหากใครสามารถดำเนินชีวิตตามหลักการดังกล่าว ผู้นั้นย่อมถือว่าดำเนินชีวิตตามแบบฉบับของชาวพุทธโดยแท้

เพลงบ้านเกิดเมืองนอน ขับร้องโดย วงสุนทราภรณ์

อยู่กินบนแผ่นดินทองถิ่นกว้างใหญ่ชาตินั้นเคยใหญ่ในบุรพาทุกๆ
เข้าเราดูธงไทยใจจงปรีดาว่าไทยอยู่มาด้วยความผาสุกถาวรสดใสบัดนี้
ไทยเจริญวิสุทธิผุดผ่องพี่น้องจงแซ่ซ้องชาติไทยรักกันไว้ให้มั่นคง
เชิดธงไตรรงค์ให้เด่นไกลชาติเชื้อเรายังใหญ่ชาติไทยบ้านเกิดเมืองนอน....

เพลงสยามเมืองยิ้ม ขับร้องโดย พุ่มพวง ดวงจันทร์

อย่าทำอะไรให้ไทยร้าวรานคนไทยใจซื่อ เขาถือแต่โบราณกาล
แค่เพียงข้าวสุกหนึ่งจานใครลืมนของท่าน นั้น เนร คุณ
...คนไทยรักชาติ แหละศาสนาเทิดองค์เจ้าฟ้า ผู้ทรงเปี่ยมเมื่อนานบุญ
..ถ้าท่านเคารพ สิทธิของไทยท่านอยู่ต่อได้ อีกนานทุน
สยามใจบุญ ยังยิ้มเสมอดนตรี คนไทยรักชาติ แหละศาสนา
เทิดองค์เจ้าฟ้า ผู้ทรงเปี่ยมเมื่อนานบุญ....

เพลงเอกลักษณ์ไทย ขับร้องโดย พุ่มพวง ดวงจันทร์

คนไทยเหมือนคนมีโชคถูกโฉลกโลกทุกสมัย
เคารพคน สูงกว่าแหละศรัทธา ในครูผู้เคยสอนให้
ไม่ทิ้งพ่อแม่เลี้ยงดูแลให้แกชื่นใจ
สิบนิ้วน้อมพนมไหว้เคารพผู้ใหญ่ เป็นอาจิณ

รักในหลวงห่วงประเทศอยู่ไม่จำประเทศไทยตั้งแต่สร้าง
มิเคยว่าง พระเจ้าแผ่นดินเอกลักษณ์นี้ฟ้าประจักษ์
และโลกได้ยินว่าไทยในทั้งธานีพระเจ้าแผ่นดิน คือหัวใจ....

เพลงท.ทหารอดทน ของวงคาราบาว

คำคืน เขย็นเดียวดายกอดปืนแนบกายอุ่นใจในลมหนาวท้อง
ฟ้ามีเดือนกับดาวติดตามตัวเขา ทูกราตรีกาลเป็น
ท.ทหารอดทนหากินกับปืนกล พิทักษ์ถิ่นแดนไทย
ก็คนจะมาเข้าใจว่าเขาทำเพื่อใคร.....

เพลงคนไทยรักกันของ วงคาราบาว

เราคนไทยรักกันหันหน้าเข้าหากันเพื่อสร้างสรรค์
สังคมไทยหันหน้าเข้าหากันเพื่อสร้างสรรค์สังคมไทยใจร่วมประสานใจ....
เพลงบ้านเกิดเมืองนอนก็ดี เพลงสยามเมืองยิ้มก็ดี เพลงเอกลักษณ์ไทยก็ดี เพลงท.ทหาร
อดทนก็ดี เพลงคนไทยรักกันก็ดีต่างก็สื่อถึงให้คนไทยทุกคนกตัญญูรู้คุณพระเจ้าแผ่นดิน และประเทศ
ไทยซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ให้เชิดชูสถาบัน ชชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบัน
สูงสุดของคนไทยใคร ๆ จะลบหลู่ไม่ได้ ต้องปกป้องด้วยชีวิต

เพลงสันติธรรม ขับร้องโดย สมยศ ทศนพันธ์

เตรียม บรรพ-ชาสละ แล้ว อา ภรณ์ แพร พรณ คิ้ว และ ผม
ดกดำ เป็น มันปลดลง ลง พลัน เพื่อ ศาสนาห่อ ห่ม ห่ม
เหลืองสละ แล้ว เรื่อง กิเลส นานาจาก พุทธ วา จา องค์
ศาสดา ทรง สร้าง ทาง ไว้..ทด แทน ให้ คุณผู้ ก่อ อุ ทรณ์คุณ บี ดา มาร ดร....

เพลงชายไร้โบสถ์ ขับร้องโดย สมยศ ทศนพันธ์

อยากให้แม่ได้เกาะ ผ้าเหลืองรุ่ง เรื่องสิบริสุทธิ์ พุทธคุณ
คอย ผู้คนช่วยคำ จุนตั้ง บุญ แม่น้อยจึงอับ จน
ลูก เป็น เหมือนคนมีบาป หนาดัง ชั่วช้า
คน เปื่อนหน้า ไม่มองสวตมนต์ไหว้กราบ เพื่อปอง
หากคน ประคองฉัน เข้าโบสถ์สักที....

เพลงร้องเพลงเพื่อแม่ ขับร้องโดย เสรี รุ่งสว่าง

เสรีมาเล่นดนตรีแทนค่าน้ำนมโปรดช่วยฟังเพลง
คนยาก ไม่รักมากก็อย่าเกลียดเสียดสี หาเงินช่วยแม่ใช้หนี้ใช้สิน
ที่มี นักร้องที่ชื่อ เสรีมาเล่นดนตรี แทนค่าน้ำนม..

เพลงบวชแทนค่าน้ำนม ขับร้องโดย ไหวพจน์ เพชรสุพรรณ

ฟังเกิดฟัง สักนิดคิด สักหน่อยไอ้ลูกน้อย ของแม่
แน้นักหนาพระคุณของ น้ำนมบ่มอุราเติบโตมา ด้วยนมแม่
แผ่จุล เจือผมก็เป็น ลูกแม่อีกคนหนึ่งที่เขาบั้ง พระคุณอันอุ่นเหลือ....

เพลงไวพจน์ลาบวช ขับร้องโดยไวพจน์ เพชรสุพรรณ

...ยี่สิบเอ็ด มิถุนาที่ผมลา ครึ่งก่อนแต่ที่บวช แน่นอน
บวชกันตอน ปีนี้.....เพราะว่า แพนแพนบอกลาแทน ให้ที่
ไวพจน์ หวังดี ลาให้ ทัวแดนไม่ว่า ใครใคร ลาให้ ทุกคน
ร่วมการ กุศล ก็ดีเหลือแสนถึงวัน กำหนด ไวพจน์ ลาแพน
บอกไป ทัวแดนทั่วถิ่น เมืองไทยแทนคุณ บิดา แทนค่า น้ำนม....

เพลงสันติธรรมก็ดี เพลงไวพจน์ลาบวชก็ดี เพลงบวชแทนค่าน้ำนมก็ดี เพลงร้องเพลง
เพื่อแม่ก็ดี เพลงชายไร่โบสถ์ก็ดี ต่างก็สื่อถึงหลักทางพระพุทธศาสนา คือกตัญญูเวทียี่สิบเอ็ด มิถุนาเมื่อ
บิดามารดาเลี้ยงมาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบ และสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของคน
ไทยอย่างหนึ่งที่ลูกชายเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์แล้ว ต้องทดแทนบุญคุณค่าน้ำนมพ่อแม่ด้วยการ
บวชพระ การบวชเป็นพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นเพศที่สูงที่สุด

เพลงแม่พิมพ์ของชาติ ขับร้องโดยพุ่มพวง ดวงจันทร์

งานที่ทำก็ยิ่งใหญ่สร้างชาติไทยให้วัฒนาฐานะของครู
ใครใครก็รู้ว่าด้อยหนักหนายังสู้ทนอุทิศส่ำส้องศิษย์มาเป็นหลายปี
นี่แหละครูที่ให้ความรู้เฝ้ารอบเมืองไทยหวังสิ่งเดียวเพียงขอให้
เด็กของไทยในผืนธานีได้มีความรู้เพื่อช่วยเชิดชูไทยให้ผ่องศรี
ครูก็ภูมิใจที่สมความเหนื่อยยากตรากตรำมา.....

เพลงแม่พิมพ์ของชาติสื่อถึงหลักกตัญญูที่ศิษย์ควรคำนึงถึงว่า เรารู้วิชาแขนงต่าง ๆ ได้ก็
เพราะครู ถ้าไม่มีครูผู้ให้วิชาความรู้ อนาคตของชาติจะเป็นเช่นไร ครูเป็นบุคคลที่มีสำคัญรองจากพ่อ
แม่ ซึ่งศิษย์ต้องตอบด้วยการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ

๓.๓ หลักกรรม

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม

ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่า “กฎแห่งกรรม” หมายถึง การกระทำที่
ประกอบด้วยเจตนาคือ ทำด้วยความตั้งใจ หรือจงใจทำ ไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือทำชั่วก็ตาม การ
กระทำที่ดีเรียกว่า “กรรมดี” การกระทำที่ชั่วเรียกว่า “กรรมชั่ว” ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ
เจ้า ตรัสถึงเรื่องของกฎแห่งกรรมไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม”^{๓๔}

คนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ส่วนมากมีความเชื่อเรื่องกรรมเก่ากรรมใหม่ โดยมีความ
เชื่อว่า เป็นเพราะกรรมเป็นตัวผลักดัน จึงทำให้มีชีวิตในชาตินี้มีความแตกต่างกัน และมีไม่น้อยที่
พยายามยกเอาเรื่องกรรมเวร ไปสอดคล้องกับเรื่องของความรัก และยังนำไปตัดสินเรื่องของความจน
รวย โดยเชื่อว่าคนที่ร่ำรวยในชาตินี้เป็นเพราะกรรมดีที่สร้างไว้ในชาติปางก่อน แม้กระทั่งการพลัด
พรากจากกัน ก็ยังมีความเชื่อว่าเป็นเพราะกรรมเวร

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นแล้วทำให้ทราบว่าการกระทำเป็นกฎสากล เป็นกฎ
ธรรมชาติ เป็นหลักแห่งความจริง เป็นสิ่งสลับซับซ้อน แต่เพราะกรรมอันเป็นการกระทำของมนุษย์ที่
ประกอบด้วยเจตนาเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้เกิดผลของการกระทำ เรียกว่า กฎแห่งกรรม มนุษย์มี

^{๓๔} อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

เสรีภาพที่จะเลือกทำกรรมตามความพอใจ แล้วกรรมนั้นจะเป็นผู้ลิขิตอนาคตของมนุษย์ ผู้กระทำกรรมต้องเป็นผู้รับผิดชอบการกระทำของตนเอง

บทเพลงไทยในปัจจุบัน พบว่า ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแนวการแต่งในด้านเนื้อหาสาระเสียใหม่นอกเหนือจากการให้ความสนุกสนานบันเทิงใจแล้ว ก็ยังให้ความรู้ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแกน ของเรื่อง เพื่อช่วยเสริมสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจคน ให้ตระหนักถึงกฎแห่งกรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความตั้งใจ หรือจงใจทำ มี ๒ อย่างคือ กรรมดี และกรรมชั่ว หรือบาป เราทำกรรมดีต้องได้ผลดี เราทำกรรมชั่วต้องได้ผลชั่วดังมีข้อความปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การกระทำจะเป็นกรรมดี กรรมชั่ว หรือจะเป็น บุญและบาปย่อมให้ผลติดตนตามตัวเราไปทั้งชาตินี้ และชาติหน้า^{๓๕} ดังปรากฏในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม^{๓๖} และดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่ จูฬกาลลอุบาละว่า “ตนทำบาปกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปกรรมเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์ และไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้”^{๓๗} ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง บทเพลงไทยที่ว่าด้วยเรื่องกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม ดังนี้คือ

เพลง : กฎแห่งกรรม	ศิลปิน: ละครกฎแห่งกรรม
จงจำใส่ใจ	กันไว้มนุษย์ทุกคน
ดีเลวปะปน	วทวนหลายกัณชาตีก่อน
กรรมใดก่อดี	มีกุศลกรรมแน่นอน
ก่อกรรมจะร้อน	สังวรณก่อนทำได้ไหม
จงทำแต่ดี	ดินั้นจะส่งผลให้ ตาม ติดไป
ชาติใดพบใดไม่เปลี่ยน	ทำกรรมอย่างไร
เป็นไปเหมือนกงล้อเกวียน	ไม่มีผิดเพี้ยน
วงวัฏแห่งสังขาร	จะรวล้นฟ้า หรือยากจะไขวญใจ
อย่ามัวหลับไหล	ในภาวะตณหา
วันนี้อาจไม่เห็น	วันหน้าคงต้องเป็น
ไม่อาจจะหลีกเลี่ยง	ต้องเป็นตามกรรม
จะรวล้นฟ้า หรือยากจะไขวญใจ	อย่ามัวหลับไหล
ในภาวะตณหา	วันนี้อาจไม่เห็น
วันหน้าคงต้องเป็น	ไม่อาจจะหลีกเลี่ยง
ต้องเป็นตามกรรม	จงอย่าเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

^{๓๕} พ.ช. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.

^{๓๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๘๒.

^{๓๗} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๘๔.

คุณธรรมเท่านั้น

จรรโลงโลกสดใส

๓๘

ไม่มีใครฝืนกำหนด กฎแห่งกรรม

จากที่กล่าวถึงบทเพลงที่เกี่ยวกับกฎแห่งกรรมมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงไทยนั้น เป็นสัจธรรมความจริงสูงสุด ซึ่งมีเพียงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว ที่ทรงค้นพบสัจธรรมความจริง แล้วทรงนำมาแสดงเปิดเผยให้แก่เวไนยสัตว์ กฎแห่งกรรมจึงเป็นกฎที่ไม่มีผู้ใดสามารถตัด หรือแก้ไขได้ ตัวของผู้กระทำเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้นด้วยตนเอง ซึ่งกฎแห่งกรรมนั้นยังให้ผลที่ซ้ำเร็วแตกต่างกัน ซึ่งประการสำคัญที่สะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีก็คือ เจตนา หรือความตั้งใจของผู้กระทำเป็นเหตุผลประการสำคัญว่าจะให้ผลแก่ตัวเขาอย่างไร กรรมบางอย่างให้ผลทันทีทันใด บางอย่างก็ให้ผลที่ยาวนานออกไป ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ด้วย สรุปว่า กฎแห่งกรรม หมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา กฎแห่งกรรมหมายถึง กระบวนการให้ผลของกรรมกระทำหรือ ผลที่เกิดจากการกระทำ ดังนั้น กฎแห่งกรรมจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะเมื่อมีการกระทำ คือ กรรม ย่อมมีผลแห่งการกระทำด้วย

๒. หลักกรรมที่ปรากฏในบทเพลง วงสุนทราภรณ์

บทเพลงรอยบุญรอยกรรม

คนเราคู่กันเกิดมาสัมพันธ์ ด้วยใจจะเป็นไฉนไม่แคล้วกันไป สักคน

บางคนตรมกายหมองหม่นบางคนสุดฝัน ความจน

รักมีทุกหน ดลใจ บางคนอยู่ไกลอยู่ทางทิศใด กันเล่า

ยังทำให้เขาได้พบรักเร็ว ฤทัยบางคนสกล เป็นไพร่

บางคนศักดิ์สูง ลือไกลรักจึงสดใสบางคนผิดหวัง

อย่ามัวนึกซัง ฟังว่าแข่งวาสนาจะเสียเวลานานไป

คือเป็นเวรกรรม ทำให้และไม่ใช่คู่ ดวงใจรักจึงสลาย

ไหวหวั่นกำกังกำเกวียนเวียนวนหมุนไป...

เพลงรอยบุญรอยกรรมสื่อถึงหลักกรรมในแง่ที่ว่า กรรมที่บุคคลทำมาย่อมจำแนก สัตว์ให้ดีเลวประณีต ได้ดีมีสุขทุกข์ เป็นที่ตนไฉนเอง คนจะแข่งอะไรก็แข่งได้ แต่เรื่องบุญวาสนา เป็นเรื่องที่แข่งกันไม่ได้ ทุกชีวิตต้องตกอยู่ในหลักของกิเลส กรรมและวิบาก

บทเพลงบุพเพสันนิวาส

รักเหมือนโคถึก ที่ศึกพิโรธความรักเช่นนั้นให้โทษจะไปโกรธ

โทษรักไม่ได้...ไม่ใช่ บุพ เพ สันนิวาส แน่ไซร์รักจึงได้ แรม รา

บทเพลงทาสชีวิต

ชาตินี้ฉันมี แต่ความผิดหวังบาปเคราะห์ประดัง ผิดหวังบ่อยบ่อย

ฉันนี้เปรียบเหมือน โลมลอยฉันเฝ้าคอยแต่ต้องปล่อย ตามกรรมเวรยากแค้นยอมทน ไป

จนจะตายชีวิตเป็นนาย มุ่งหมายอยากเด่นฉันพบชีวิตล้าเคียดต้องยอมยากเข็ญ ชีวิตมัน

เป็นนายเราเกิดแล้วตายไป มนุษย์ใดใดเกิดมาเพื่อใช้กรรมเก่ายากแค้น ทนเอา เพื่อทุกข์

บรรเทาใช้บาปของเรา.....

^{๓๘} ออนไลน์ [แหล่งที่มา] : <http://www.siamzone.com/music/thailyrical>. [๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๘].

บทเพลงปีศาจวสันต์

เรา จากกันวันนี้นั้นนานมาแต่เมื่อวสันต์ลีลา ฤาสร้างซาฝนฟ้าพุ่มพวย
 ฤดู ฤดี มันไม่มี วันคืนวายมันสาปใจ สาปกาย คล้ายมนต์ร้าย พรายผี
 ผี วสันต์ มันหลอก มันหลอนปีศาจวสันต์วันก่อน ยังสังวรณ เวรนี้
 ฟัง โถฟัง ฟังฝนตกซี เหมือนนรกตกตีย้า ขยี้ใจ ตรม
 ไป จากไป ไปแล้วไปเลยอย่ามาชวนชิตชวนเซย.....

บทเพลงผู้แพ้รัก

เธอมีรักใหม่จึงได้หลงลืม รักเก่า
 จำได้หรือเปล่าว่าเรารักกันอัน น้ำคำฉันจำได้มัน
 แต่เธอ ซิ พลัน ผันพรากไป..เมื่อฉันต้องแพ้
 ก็ทนหลง พะวงอาลัยเพื่อนคนใหม่ขณะนี้เล่า
 ฉัน ไม่อาจ ชิงเธอแพ้ด้วยมีอันเป็น
 จึงยากเป็นอับเฉา..บาป อะไรหนอพรากเรา
 ความทุกข์โศกไม่บรรเทาจึงแสนเศร้าอับเฉาไป.....

บทเพลงไฟรัก

เปรียบเทียบรักนี้เหมือนดังอัคคีที่ร้อนร้ายลูกกลม
 เพราะความอายร้อนไม่คลายหวนใจจำโอ้ความรักเอยมิรู้
 เปรียบเปรยเอ่ยน้ำคำต้องแล้วแต่เวรกรรมเป็นผู้ทำนำเราไป.....

บทเพลงเรือนุชย์

ชาติหนึ่งพึงรู้ใครจะอยู่ คำฟ้ามุ่งใจ ใฝ่หาศรัทธา และไมตรี
 ทุกคนต้องตายร่วงกลายเป็นผีสถิตยแต่ชั่วดีไม่มีวันดับ สูญ
 ชาติหนึ่งพึงรู้ใครจะอยู่ คำฟ้ามุ่งใจ ใฝ่หาศรัทธา และไมตรี
 ทุกคนต้องตายร่วงกลายเป็นผีสถิตยแต่ชั่วดีไม่มีวันดับ สูญ
 ชีวิตมนุษย์นั้นสุดจะคิดแต่ละชีวิตไม่ผินาวา
 จะลอยถอยหลังหรือเหินเดินหน้าด้วยวาสนาสรางมาแต่หลัง.....

บทเพลงบุพเพสันนิวาสก็ดี บทเพลงทาสชีวิตก็ดีบทเพลงไฟรักก็ดี บทเพลงผู้แพ้รัก ก็ได้
 บทเพลงเรือนุชย์ก็ดี บทเพลงเรือนุชย์ก็ดีสื่อถึงหลักกรรมในแง่ที่ว่า คนที่ประสบเคราะห์ในชาตินี้ก็
 เพราะผลวิบากของกรรมที่ทำไว้ในอดีตชาติ ต้องกำหนดรับกรรมต่อไปดังที่ ปรากฏในหลักคำสอนทาง
 พระพุทธศาสนาว่า เราเป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นของ ๆ ตน และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตาม
 กรรม^{๓๙} และดังที่มีข้อความปรากฏในพระสูตรตันปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ว่าทางสำหรับ
 สัตว์ผู้มีบาปกรรม เสวยผลของบาปกรรมทางหนึ่ง ทางสำหรับสัตว์ผู้มีกรรมอันงาม เสวยผล
 ของกรรมอันงามทางหนึ่ง^{๔๐}

^{๓๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๘๒.

^{๔๐} ที.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๓/๓๗๘.

๓.หลักกรรมที่สะท้อนผ่านบทเพลงของสมยศ ทัศนพันธ์

บทเพลงละครหลวงโรง

โอ้ความลำเค็ญ ชีวิตยากเข็ญทุกข์ทรมาน
 ชั่วก็มีทั้งดีก็ผ่าน พบพานมาแล้วไม่วาง
 ความเอยความจน ดันรนเสียจนสิ้นทาง
 ไม่พบหนทางสว่าง โอ้ทางชีวิตมืดมน....

บทเพลงละครหลวงโรง สื่อถึงหลักกรรมในแง่ที่ว่า จะประกอบอาชีพอะไรก็ไม่ร้ายร้ายต้องพบกับความจนตลอดชีวิต ไม่พบทางสว่าง ชีวิตต้องมีตน เพราะผลของกรรมมาดัดรอน ถ้ามองในหลักของคำสอนทางพระพุทธศาสนา จะสื่อได้ว่าการที่ต้องประสบกับความจนเช่นนี้เพราะวิบากคือการไม่ได้ทำบุญไว้ในอดีตชาติ

เพลงวันลาสิกขาบท

เวรกรรมใดหนอพอมสีกออกมา
 บวชเป็นพระ ได้หนึ่งพรรษา
 โชคก็พาชีวิต เศร้าสุดจะฝัน ผูกพันถึงคนรักเก่า
 เจ็บชอกช้ำอกเหงาโลกเรานักตา....

เพลงขายไร่โบสถ์

ชีวิตเราแสนเศร้า มีด มนุษย์ คนเขาไกลไม่อย่าก สังคม
 ดัง ร่างกายเราโสมม ต้อง จม ทุกข์ทนแต่เกิด กาย
 พ่อแม่ตาย ไร่คนเขาเมตตาเป็น กำพริ้ว
 พา ให้ต้อง อับอายเสียทีที่เกิด เป็นชาย
 เหมือนมี เพียงกายไร่ ความหมายสิ้นดี....

เพลงมิตรแห่งความดี

อุทาหรณ์ นี่ซีไม่ ควรหน่ายหากมี โชคร้าย
 แล้วยังได้ ฟังกันทุกคน เกิดแล้ว ยังมีวันตาย
 ต้องควร ขวนขวายหมายดี เท่านั้นแม้สร้าง กรรมชั่ว
 กรรม จะตาม สนองตัวพัวพันหากทำดี ผลบุญดี ทวีมนั้น
 กู้เกียรติงาม เติบฉันท์ ทุกวัน จะรื่นรมย์

เพลงโปรดสัตว์ได้บาป

ทำบุญได้โทษโปรดสัตว์ได้บาป
 ขอสาปแล้วเอยสมคำพึงเพยภาษิตกล่าวไว้
 แสนเจ็บ ฉันทจึงต้องจำใส่ใจไม่ขอเกื้อกูลต่อไป
 กลัวใจจะทุกข์ระทมบุญใดเคยสร้างแต่ปางก่อนมา

เพลงแสงเทียนแห่งชีวิต

มองเห็นตัวเราแล้วเศร้าเหลือทน
 ชีวิตเวียนหมุนวนล้วนแต่ผจญหม่นหมองใจ
 เกิดกรรมแปรผันใช้ฉันทสร้างสรรค์ไว้เมื่อไหร่

สูญทั้งดวงใจอาลัยเปลี่ยวข้าวอกเอ๋ย.....

เพลงชายใจพระ

ไอ้ แก้วตาน้องอย่า สะอื้นจง ช่มกัลล้ากลิ่นผืนทนตรมใจ
นวล น้องเจ้าต้องเฝ้าซีดไปเพราะมาสูญเสียความงามจึงเสื่อมศรี
เจ้าอย่า ครวญ กำสรวล อูราครา ถูกย่ำยีนา เวทนา เพราะมา เกิดมี
ราศีให้หมองใจ ผู้ ทำสร้างกรรมให้นั้นกรรมเก่าหนั ผันมาสนองให้
เจอ โทษทัณฑ์อาญาเรื่อยไปชดใช้ หนี้กรรม ที่ทำกับน้อง.....

เพลงวันลาสิกขาบท ก็ดีเพลงมิตรแห่งความดี ก็ดีเพลงโปรดสัตว์ได้บาปก็ดี เพลงแสงเทียน
แห่งชีวิตก็ดี เพลงชายใจพระก็ดี พระสื่อถึงในแง่ของการใช้หนี้กรรมไม่ต้องมาจองเวรจองกรรมกัน ให้
โอโหสิกรรมกันไป ผู้ใดทำกรรมอันใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นเอง ตัวเราคอยทำกรรมเก่าไว้ใน
อดีตชาติก็ย่อมรับผลนั้น ไม่ต้องสร้างเวรกรรมใหม่อีก ให้หมั่นทำดีไว้ ผลบุญของความนั้นดี จะทวีมันกุ
เกียรติงาม กล่าวคือเมื่อกรรมดีให้ผลก็ย่อมสมหวังดังที่ปรารถนาทุกประการ

๔. หลักกรรมที่สะท้อนผ่านบทเพลงของไวพจน์ เพชรสุพรรณ

เพลงบวชแทนค่าน้ำนม

ข้าวเปล่าเฝ้าประจําบางคนใกล้ จะเป็นสงฆ์
องค์พระนั้นแม่เข้าฝัน ดีใจได้ลาภข้าเห็นผ้าเหลือง เหลืองสด
รสพระธรรมลูกได้นำ ให้แม่แม่เมตตา
บวชสักหนึ่ง พรรษาเชื่อว่าสมได้น้ำนม สามหยด
เท่านั้นหนาแต่บางคน ไม่บวชยังแถมด่า
อนิจจา ตายเป็นเปรตทุเรศจริงอย่าดูหมิ่น ว่าขู่มิคุณ
แล้วผลบุญ จะสนองต้องทุกสิ่งจะทำมา ค้าขายสมใจจริงอย่าประวิง....

เพลงบวชแทนค่าน้ำนม สื่อถึงหลักกรรมผู้ที่ทำกรรมด่ามารดาบิดา ไม่รู้บุญคุณที่มารดา
บิดาเคยเลี้ยงมา แทนที่จะตอบแทนกลับเนรคุณด้วยการด่าทอผู้บังเกิดเกล้า เมื่อตายไปแล้วต้องไป
เกิดเป็นเปรตในนรก

๕. หลักกรรมที่สะท้อนผ่านบทเพลงวงคาราบาว

เนื้อหาสาระของบทเพลงเพื่อชีวิตของวงคาราบาวบางเพลง นอกจากจะสะท้อนชีวิตจริง
ของผู้คนที่ดิ้นรนหาเลี้ยงชีพด้วยความอยู่รอด และสะท้อนถึงปัญหาต่างๆ ในสังคมแล้วยังสะท้อนถึง
หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธมักคุ้นเคยมากที่สุด คือหลักกรรม เรามักคุ้นเคยเสมอใน ๒
ประโยคที่ว่า มันเป็นเวรกรรมของเรา ไม่รู้เป็นเวรกรรมอะไร จึงต้องได้รับทุกข์มากเพียงนี้ เพราะว่า
เรื่องกรรมเวรเป็นที่คุ้นหูในวิถีชีวิตคนไทยชาวพุทธนั่นเอง หลักธรรมเรื่องกรรมจึงปรากฏในบทเพลง
ของวงคาราบาวหลายเพลงได้แก่

เพลงลูกแก้ว วงคาราบาว

เกิดเป็นลูกคนเดียว พ่อรักดังดวงใจอยากจะได้อะไร
แม่คอยตามใจตามใจ ตามใจ ตามใจ ตามใจ
ตามใจปรารถนาสิ่งใดพ่อแม่ตามใจลาฯ
ข้อหาอุกฉกรรจ์ ปล้นฆ่าและข่มขืนพรากชีวิตผู้อื่น

ต้องรับโทษทัณฑ์โทษทัณฑ์ โทษทัณฑ์ โทษทัณฑ์ โทษทัณฑ์
โทษทัณฑ์คำสั่งศาลประหารตายตกตามกันตามกันตามกัน
น้ำตารินไหล นึกเสียดายชีวิพอเจ้าลูกลาที
แม่เจ้าลูกลาตายพอรักลูกก็รู้ แม่รักลูกเข้าใจลูกผิดสมควรตาย
ก้าวพลาดไปข้างหวั่นลูกผิดสมควรตาย ขอลาไปชดใช้กรรม....

เนื้อหาในเพลงนี้สะท้อนถึงกฎแห่งกรรม กล่าวคือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เนื่องจากกฎแห่งกรรมเป็นธรรมชาติ เมื่อเหตุก็ย่อมเกิดผล เหตุดีย่อมส่งผลดี เหตุชั่วย่อมส่งผลชั่ว เพราะสัตว์ทั้งหลายย่อมเกิดแต่กรรม ตามวงจรของไตรวิภังค์ คือ กิเลส กรรม วิบาก พระพุทธเจ้าได้ตรัสเตือนเพื่อให้ระลึกถึงกรรมอยู่เสมอว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมอันใดจะเป็นกรรมดีก็ตาม กรรมชั่วก็ตาม ต้องรับผลของกรรมนั้น ^{๔๑}

เพลงเวร วงคาราบาว

เย็นลมโชยโบกโพยพัดพลั่วปลิวอดไม่ใหญ่
ยอมโบกพัดสะบัดกิ่งไกวยอมหวั่นไหวเป็นธรรมดา
โลกกลมๆ ก็ใบนี้มีความหวังอยู่มากาย
แต่เวรและกรรมคอยทำลายให้ย่อท้อยอมจำนน...

ลักษณะเนื้อหาของบทเพลงนี้สะท้อนถึงเรื่องกรรมโดยเฉพาะอุปปีฬกรรม กรรมที่บีบคั้นและอุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน ^{๔๒} มิให้กรรมดีอื่น ๆ ให้ผลเต็มที่ หรือให้ผลช้า ซึ่งหากไม่อดทนและเข้มแข็งพอก็อาจทำให้ผู้ทำความดีเกิดความย่อท้อในการทำความดีได้

บทเพลง เดือน ๙ เข้า ๑๑ เนื้อร้อง วงคาราบาว

เดือน ๙ เข้า ๑๑ world Trade ต้องพังทลาย ฝีมือคนทะเลทราย
ออกลายวินาศกรรมฯลฯ เวรยอมระงับด้วยการไม่จองเวร
กรรมยอมระงับด้วยการไม่ก่อกรรม
พุทธธรรมสอนไว้ให้ดูก่อน แม้แต่จอห์น เลนนอน ก็ยังร้องเพลง
จินตนาการว่ามวลมนุษย์จะอยู่กันอย่างสันติ....

บทเพลงนี้สะท้อนให้เห็นเรื่องกรรมในแง่ ของการหยุดวิบากของกรรมเพื่อมิให้ส่งผลคือความโกรธแค้นเคืองกันไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งการหยุดวิบากของกรรมนั้น ต้องหยุดด้วยการไม่ก่อกรรมใหม่ ไม่ทำความชั่วทางกาย วาจา และใจ มีเมตตาจิตต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่อาฆาตพยาบาท เมื่อทำได้อย่างนี้ กรรมที่ทำไว้จะไม่ส่งผลต่อไป ^{๔๓} กล่าวคือไม่มีเวรต่อกัน ไม่มีการโต้ตอบกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ มวลมนุษย์ก็จะอยู่อย่างสงบสุข

^{๔๑} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒-๕๓/๙๒.

^{๔๒} วิสุทธิ . (ไทย) ๒/๒๖๖-๒๖๘.

^{๔๓} ส.สพ (ไทย) ๑๘/๓๖๕/๕๖๕.

๓.๔ หลักไตรลักษณ์

๑) ความหมายของไตรลักษณ์

๑. อนิจจตา และอนิจจลักษณะ อนิจจตา “ชื่อว่าเป็นอนิจจัง โดยความหมายว่า เป็นของสิ้นไปๆ หมายความว่า เกิดขึ้นที่ไหนเมื่อใด ก็ดับไปที่นั่น เมื่อนั้น เช่นรูปธรรมในอดีต ก็ดับไปในอดีต ไม่มาถึงขณะนี้ รูปในขณะนี้ ก็ดับไปที่นี้ ไม่ไปถึงข้างหน้า รูปในอนาคตจะเกิดถัดต่อไป ก็ดับ ณ ที่นั่นเอง ไม่ยืนอยู่ถึงเวลาต่อไปอีก ดังนี้ เป็นต้น

๒. ทุกขตา และทุกขลักษณะเป็นทุกข์ โดยความหมายว่าเป็นของมีภัย ที่ว่า “มีภัย” นั้น จะแปลว่า เป็นภัย หรือ น่ากลัว ก็ได้ ทั้งนี้โดยเหตุผลว่า สังขารทั้งปวงเป็นสภาพที่ผุพังแตกสลายได้ จะต้องย่อยยับมลายสิ้นไป จึงไม่มีความปลอดภัย ไม่ให้ความปลอดภัยโปร่งโล่งใจหรือความเบาใจอย่างเต็มที่แท้จริง หมายความว่า ตัวมันเองก็มีภัยที่จะต้องเสื่อมโทรมสิ้นสลายไป มันจึงก่อให้เกิดภัย คือ ความกลัวและความน่ากลัวแก่ใครก็ตามที่เข้าไปยึดถือเกี่ยวข้อง^{๔๔}

๓. อนัตตตา และอนัตตลักษณะแต่ธรรมทุกอย่าง รวมทั้งธรรมที่ไม่เป็นสังขารนั้นด้วย เป็นอนัตตา คือล้วนมิใช่อัตตา ไม่มีอัตตา ไม่เป็นอัตตา^{๔๕}

ในสุดตันตปิฎกมีข้อความปรากฏเกี่ยวกับหลักไตรลักษณ์ว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นเธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’^{๔๖}

สิ่งที่ปิดบังไตรลักษณ์

ทั้งที่ความเป็นอนิจจัง ทุกข์ และอนัตตา นี้ เป็นลักษณะสามัญของสิ่งทั้งหลาย เป็นความจริงที่แสดงตัวของมันเองอยู่ตามธรรมดาตลอดทุกเวลา แต่คนทั่วไปก็มองไม่เห็น ทั้งนี้เพราะเป็นเหมือนมีสิ่งปิดบังคอยซ่อนคลุมไว้ ถ้าไม่มนสิการ คือไม่ใส่ใจพิจารณาอย่างถูกต้อง ก็มองไม่เห็น สิ่งที่เป็นเหมือนเครื่องปิดบังซ่อนคลุมเหล่านี้ คือ

๑. สันตติ บังอนิจจลักษณะ

๒. อิริยาบถ บังทุกขลักษณะ

๓. ฆนะ บังอนัตตลักษณะ

๑. เพราะมิได้มนสิการความเกิดและความดับ หรือความเกิดขึ้นและความเสื่อมสิ้นไป ก็ถูก สันตติ คือ ความสืบทอดหรือความเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ปิดบังไว้ อนิจจลักษณะจึงไม่ปรากฏ, สิ่งทั้งหลายที่เรารู้เราเห็นนั้น ล้วนแต่มีความเกิดขึ้นและความแตกสลายอยู่ภายในตลอดเวลา แต่ความเกิดดับนั้นเป็นไปอย่างหมุนเนื่องติดต่อกันรวดเร็วมาก คือ เกิด-ดับ-เกิด-ดับ-เกิด-ดับ ฯลฯ ความเป็นไปต่อเนื่องอย่างรวดเร็วยิ่งนั้น ทำให้เรามองเห็นเป็นว่า สิ่งนั้นคงที่ถาวร เป็นอย่างหนึ่งอย่างเดิม ไม่มีความเปลี่ยนแปลง เหมือนอย่างตัวเราเองหรือคนใกล้เคียงอยู่ด้วยกัน มองเห็นกันเสมือนว่าเป็น

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๕), หน้า ๗๓.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

^{๔๖} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๕/๓๐.

อย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลง แต่เมื่อเวลาผ่านไปนาน สังเกตดูหรือไม่เห็นกันนานๆ เมื่อพบกันอีกจึงรู้ว่าได้มีความเปลี่ยนแปลงไปแล้วจากเดิม แต่ตามความเป็นจริง ความเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาทีละน้อยและต่อเนื่องจนไม่เห็นช่องว่าง

๒. เพราะมิได้มโนสภาวะความบีบคั้นกดดันที่มีอยู่ตลอดเวลา ก็ถูก อิริยาบถ คือความยกย้ายเคลื่อนไหว ปิดบังไว้ ทุกขลักษณะจึงไม่ปรากฏ, ภาวะที่ทนอยู่มิได้ หรือภาวะที่คงสภาพเดิมอยู่มิได้ หรือภาวะที่ไม่อาจคงอยู่ในสภาพเดิมได้ ด้วยมีแรงบีบคั้นกดดันขัดแย้งเร้าอยู่ภายในส่วนประกอบต่างๆ นั้น จะถึงระดับที่ปรากฏแก่สายตาหรือความรู้สึกของมนุษย์ มักจะต้องกินเวลาระยะหนึ่ง แต่ในระหว่างนั้น ถ้ามีการคืบคลอนยกย้ายหรือทำให้แปรรูปเป็นอย่างอื่นไปเสียก่อน ก็ดี สิ่งที่ถูกสังเกตเคลื่อนย้ายพ้นจากผู้สังเกตไปเสียก่อน หรือผู้สังเกตแยกพรากจากสิ่งที่ถูกสังเกตไปเสียก่อน ก็ดี ภาวะที่บีบคั้นกดดันขัดแย้งนั้น ก็ไม่ทันปรากฏให้เห็น ปรากฏการณ์ส่วนใหญ่มักเป็นไปเช่นนี้ ทุกขลักษณะจึงไม่ปรากฏ

๓. เพราะมิได้มโนสภาวะความแยกย่อยออกเป็นธาตุต่างๆ ก็ถูก ขณะ คือความเป็นแห่งเป็นก่อนเป็นขึ้นเป็นอันเป็นมวลหรือเป็นหน่วยรวม ปิดบังไว้ อนัตตลักษณะจึงไม่ปรากฏ^{๔๗}

หลักไตรลักษณ์ที่สะท้อนผ่านบทเพลงวงคาราบาว

บทเพลงของวงคาราบาวได้สะท้อนถึงหลักไตรลักษณ์อันเป็นหลักคำสอนให้ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตว่าสิ่งทั้งหลายเป็นสภาพที่ถูกปรุงแต่งล้วนไม่เที่ยงยั่งยืน ต้องแปรปรวนไปไม่คงอยู่ตามอำนาจความปรารถนา หรือควบคุมได้ บทเพลงของวงคาราบาว มีทั้งเนื้อหาที่สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในสังคม ซึ่งความเปลี่ยนแปลงนั้น มีทั้งเกิดจากกฎธรรมชาติซึ่งเชื่อมโยงกับกาลเวลา และมีการกระทำของมนุษย์เอง จุดหมายในการสื่อของบทเพลงคาราบาว มีทั้งที่สื่อให้ผู้คนในสังคมได้เรียนรู้บทเรียนที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์เอง เพื่อจะได้มีสติไม่ประมาท ดังที่ผ่านมา มีทั้งสื่อให้รู้จักวางท่าทีของจิตในเรืองของการปล่อยวาง ความยึดมั่นในสรรพสิ่ง เช่นบทเพลงดังต่อไปนี้

เพลงถึกควายทุย

เสียงเครื่องบินถล่มฟ้าเสียงขานนาเหือดหายฝูงคนเพิ่มขึ้นมากมายฝูงควายลดจำนวน
ลงรถแทรกเตอร์วิ่งมาแทนกลบเสียงแคนเสียงกลองรำวงฝูงควายพากันยืนงมมันคงนึกปลง
สังขาร “ตัวเองอนิจจา อนิจจา อนิจจังอนิจจัง วัฏสังขารอนิจจัง วัฏสังขารอนิจจัง
วัฏสังขารา.....

บทเพลงนี้แสดงหลักไตรลักษณ์ว่า สรรพสิ่งไม่จีรังยั่งยืน แม้แต่ชีวิตของขานนา ซึ่งเมื่อก่อนเคยใช้ความเทียมไถเพื่อการเกษตร แต่บัดนี้ขานนาหันมานิยมใช้รถแทน วัฏความที่เคยใช้มีจำนวนลดลงอันเนื่องจากถูกโรงฆ่าสัตว์ บทเพลงนี้สะท้อนสังคมให้หันมาอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมภาคเกษตร ที่มีแต่ความสงบ สร้างสภาพแวดล้อมให้กลับคืนมาดังเดิม เพื่อความสมดุลทางธรรมชาติ

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. หน้า ๗๑.

^{๔๘} ปลงสังขาร หมายถึง การทอดอาลัยในกายตนว่า จะตายแน่แท้, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).

เพลง ผู้เฒ่า

..ลืมตามาฆ่าเลื่องคุณโลกเกิดมาเป็นทารกสามัญชนธรรมดา
 หากินกันจนหน้าเหี่ยวกว่าจะได้ขบเคี้ยว ก็ยังวัยชรา
 ฟันฟางจนจะหักหมดปากตามัวจนจะมองไม่เห็น
 ร่ำรวยของความล้าเคี้ยวอยู่ที่เส้นเอ็นปูดโปน

บทเพลงนี้แสดงหลักไตรลักษณ์คือ อนิจจัง คือความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งหลายว่า ทุกคนเกิดมา ย่อมมีแก่ มีเจ็บ มีตายในที่สุด สลื้อให้วางท่าทีของจิตให้ปล่อยวางความยึดถือในสิ่งทั้งหลาย มีชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง และใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ความมุ่งมั่นที่จะดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง และสังคม

เพลง เฒ่าทะเล

“ว่าคนเราย่อมมีวันสิ้นสุด อันชีวิตมนุษย์มีระยะเวลา”

มีสาระแสดงหลักไตรลักษณ์ว่า สรรพสิ่งทั้งหลาย แม้ชีวิตมนุษย์ก็ย่อมมีระยะเวลามีวันสิ้นสุด วงการบาวต้องการสะท้อนสังคมผ่านตัวละครในบทเพลง คือ “เฒ่า” เพื่อย้ำเตือนให้ระลึกถึงความตาย ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า มรณสติ^{๔๔} เพื่อที่จะให้ใช้ชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท

บทเพลง ถึกควายทุย ภาค ๙

นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่แต่โบราณ
 มิได้บอกเลยว่าชีวิตยั่งยืนเป็นอมตะสิ่งที่เกิดมาล้วนต้องแตกดับ
 สรรพสิ่งป่นสลายกลายเป็นผงธุลีกระดุกก้องดังภูเขา
 น้ำตาแห่งความจำพราหมากมายดังท้องทะเล
 สิ่งที่หลงเหลืออยู่มีเพียงชื่อใครเลยจะรอดพ้นวัฏจักร

บทเพลงนี้แสดงกฎไตรลักษณ์และหลักปฏิจจสมุปบาท วงการบาวต้องการสื่อให้เข้าใจหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาในเชิงขยายความ ให้ผู้คนยอมรับความจริงของชีวิตว่าไม่มีชีวิตใดเป็นอมตนิรันดร์กาล สรรพสิ่งทั้งหลาย แม้แต่ชีวิตมนุษย์ที่ประกอบด้วยขันธ ๕ นี้ เมื่อมีเกิด ก็ย่อมมีแตกสลายและดับไปในที่สุด

๓.๕ ความเชื่อเรื่องบุญบาปในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน

๓.๕.๑ ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อ

ความเชื่อ คือ การตกลงใจยอมรับนับถือ ทั้งในสิ่งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนเป็นกลไกทางความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์มาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเรื่องของการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของสังคมผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาและความรู้ด้านอื่นๆ หรือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ระดับความอยู่รอดตลอดไปจนถึงความกระจำด้านภูมิปัญญา ความเชื่อของคนเราจะแตกต่างกันไปตามประเพณีวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อถือก็ถือว่าเป็น

^{๔๔} อนุสสติ ๑๐ คือ พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ เทวตานุสสติ อานาปานัสสติมรณสติ กายคตาสติ อุปสมานุสสติ, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๔/๕๕๕.

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มีอิทธิพลต่อกลไกทางสังคม และถือว่าเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ดังมีแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อที่หลากหลาย ดังนี้^{๕๐}

แสง จันทรงาม ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความเชื่อหรือศรัทธาเอาไว้ว่า ศรัทธามี ๒ อย่าง ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา หมายถึง ความเชื่อที่เกิดขึ้นหลังจากพิจารณาด้วยเหตุผลแล้ว เห็นว่าสิ่งนั้นๆ มีเหตุผลควรเชื่อจึงเชื่อ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา หมายถึง ศรัทธาชนิดนี้ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษ “Belief” ศรัทธาชนิดที่สองเป็นศรัทธาที่ประกอบไปด้วยโมหะ คือ ความเชื่ออย่างไม่มีเหตุผล พอได้ยินได้ฟังก็เชื่อทันที จัดว่าเป็นศรัทธาจริต คือเป็นคนที่มีนิสัยเชื่อง่าย ไม่อยากคิดค้นให้เกิดปัญหา หรือไม่ไขปัญญาควบคู่กับความเชื่อ^{๕๑}

Encyclopedia Britanica อธิบายเรื่องความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อเป็น Belief หมายถึงทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ได้เห็น โดยไม่ต้องทราบเหตุผลมาอธิบาย และไม่จำเป็นต้องมีหลักฐานหรือไม่มีหลักฐาน ส่วนความเชื่อมั่น Faith หมายถึง ความเชื่อในพระเจ้า วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และจรรีกรักดี^{๕๒}

ความเชื่อ คือ การยอมรับนับถือว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้ อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงได้^{๕๓}

ระบบความเชื่อว่าได้เกิดระบบความเชื่อถือในพระรัตนตรัย ในกรรมหรือบุญ บาป ความดี ความชั่ว หรือผิดชอบ ชั่วดี ตามหลักพระพุทธศาสนา ตลอดจนโลกนี้ โลกหน้า นรก สวรรค์ แม้จะมีความเชื่อถือเดิมอยู่ แต่ความเชื่อถือในพระพุทธศาสนา ตั้งมั่นยิ่งกว่าและแม้จะมิได้เชื่อถือไปทั้งหมดแต่กล่าวได้ว่าเชื่อถืออยู่ในหลักใหญ่ๆ ระบบความเชื่อนั้นนับว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงของคนไทย เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามา และได้รับนับถือพระพุทธศาสนา ความเชื่อถือที่สำคัญนั้นก็มีความเชื่อถือในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และนอกจากนี้ก็คือกรรมหรือบุญบาป ความดี ความชั่ว ตลอดจนผลกรรมและกิเลสความรวมไปถึงโลกนี้และโลกหน้า นรก-สวรรค์^{๕๔}

^{๕๐} สมพร จันอุต, “ความเชื่อเรื่องบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนาของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม”, *ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนา* (บัณฑิตวิทยาลัย ;มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๙), หน้า ๒๒.

^{๕๑} แสง จันทรงาม, *ศาสนาวิทยา* (กรุงเทพมหานคร : เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๓.

^{๕๒} The New Encyclopedia Britanica. (Chicago : The University to Chicago, 1985), pp.64-66 (อ้างใน สมพร จันอุต, “ความเชื่อเรื่องบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนาของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม”, *ปริญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, พ.ศ. ๒๕๕๙), หน้า ๒๒.

^{๕๓} ธวัช ปุณโณทก, *ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน*, (กรุงเทพมหานคร: หจก. ทิพย์อักษร, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕๐-๓๕๒.

^{๕๔} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), *ประมวลสารคดีธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๗๒.

สภาพ ศรีสัจจัง ได้ให้ความหมายของความเชื่อว่าหมายถึงการยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผล หรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใดๆ รองรับก็ได้^{๕๕}

ศรัทธา คือ ความเชื่อ ความซาบซึ้งไม่ใช่ความรู้ แต่อาจเป็นทางเชื่อต่อนำไปสู่ความรู้ได้ เพราะศรัทธามีลักษณะเป็นการยอมรับความรู้ของผู้อื่น ผากความไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น ยอมฟังและอาศัยความรู้ผู้อื่นหรือแหล่งแห่งความรู้นั้นเป็นเครื่องชี้แนะตน ถ้าศรัทธารู้จักคิดรู้จักใช้ปัญญาของตนเป็นทุนประกอบๆ ไปด้วยศรัทธานั้น ก็สามารถนำไปสู่ความเจริญปัญญาและการรู้ความจริงได้^{๕๖}

ความเชื่อ หมายถึง สภาวะทางจิตใจ เป็นนามธรรมที่ทำให้เกิดการยอมรับนับถือ เชื่อในสิ่งหนึ่งอาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้ หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับศรัทธา โดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ได้ เป็นทั้งแนวทางในการตัดสินใจ การปฏิเสธยอมรับ ละเว้น การปฏิบัติสิ่งใดๆ ส่วนความเชื่อถือในพระพุทธศาสนานั้นต้องเป็นสิ่งที่ควบคู่ไปพร้อมกับปัญญาด้วย หากไม่ประกอบไปด้วยปัญญา ความเชื่อ ความเชื่อศรัทธา อาจกลายเป็นการเชื่ออย่างมง่าย^{๕๗}

๓.๕.๒ ประเภทของความเชื่อ

ความเชื่อของคนเรานั้น มีมากมาย ลึกซึ้งซับซ้อน แตกต่างกันไป เป็นสิ่งที่ไม่สามารถบังคับกันได้ เพราะเป็นกลไกทางความคิด บางครั้งความเชื่อก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลบางครั้งความเชื่อก็ไม่มีเหตุผล ดังมีการแยกประเภทความเชื่อของคนเราไว้ ดังนี้

ภิกษุญ โฉตธรรม ได้กล่าวถึง เรื่องความเชื่อที่หลากหลาย และทำการแยกประเภทความเชื่อออกเป็น ๑๕ กลุ่ม ดังนี้

๑. เชื่อการเกิดการตาย
๒. เชื่อโชคร้าย โชคดี รางบอกเหตุร้าย รางบอกเหตุดี
๓. เชื่อความฝันและการทำนายความฝัน
๔. เชื่อการถือฤกษ์ยาม
๕. เชื่อเวทย์มนต์คาถา เครื่องรางของขลัง เสน่ห์ และไสยศาสตร์อื่นๆ
๖. เชื่อการดูรูปลักษณะ ดี-ชั่ว
๗. เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์
๘. เชื่อการมีเคล็ดลับและการแก้เคล็ดลับ
๙. เชื่อมงคลและอัปมงคล
๑๐. เชื่อเกี่ยวกับการนับจำนวน
๑๑. เชื่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

^{๕๕} สภาพ ศรีสัจจัง, การประสมประสานทางสังคม-วัฒนธรรม และมุสลิม, จังหวัดตรัง : ศูนย์ข้อมูลประจำจังหวัด, ๒๕๓๑, หน้า ๑๖.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถูกต้อง, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓-๔๔.

^{๕๗} สมพร จันอุด, “ความเชื่อเรื่องบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนาของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม”, หน้า ๒๔.

๑๒. เชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน

๑๓. เชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ภพชาติ

๑๔. เชื่อเกี่ยวกับอาชีพ

๑๕. เชื่อเกี่ยวกับเรื่องทั่วไป ^{๕๘}

พรศักดิ์ เจิมสวัสด์ และปรีชา นุ่นสุข ได้กล่าวถึงความเชื่อของคนในจังหวัดภาคใต้ไว้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ความเชื่อที่มีต่อมนุษย์

๒. ความเชื่อที่มีต่อธรรมชาติ

๓. ความเชื่อที่มีต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ^{๕๙}

สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวถึงความเชื่อของคนไทยที่มีพื้นฐานความเชื่อที่แตกต่างกัน โดยการจำแนกตามฐานที่เกิดไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ความเชื่อที่เกี่ยวกับลัทธิศาสนา

๒. ความเชื่อที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์

๓. ความเชื่อที่เกี่ยวกับจรรยาวัตร

๔. ความเชื่อที่เกี่ยวกับยากลางบ้านและการปัดเป่ารักษาไข้ ^{๖๐}

เสาวลักษณ์ อนันตศาสตร์ ได้กล่าวถึงความเชื่อของคนเรา ที่มีความแตกต่างกัน แต่สามารถจัดแบ่งความเชื่อหลักๆ ไว้เป็น ๑๒ กลุ่ม ดังนี้

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

๒. ความเชื่อที่เกี่ยวกับยากลางบ้าน

๓. ความเชื่อเรื่องโชคกลาง

๔. ความเชื่อที่เกี่ยวกับการถือฤกษ์ยาม

๕. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์

๖. ความเชื่อในลักษณะของคนและสัตว์

๗. ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา

๘. ความเชื่อที่เกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ

๙. ความเชื่อที่เกี่ยวกับประเพณี

๑๐. ความเชื่อที่เกี่ยวกับเคล็ดลับและการแก้เคล็ดลับ

๑๑. ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ชาติ ภพ

^{๕๘} ภิญโญ จิตต์ธรรม, **ความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รามคำแหง, ๒๕๑๘), หน้า ๑๙๐.

^{๕๙} พรศักดิ์ เจิมสวัสด์ และปรีชา นุ่นสุข, “ศาสนาและความเชื่อต่างๆ ของชุมชนโบราณในภาคใต้ในรายงานการสัมมนาเชิงประวัติศาสตร์โบราณคดีศรีวิชัย”, สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๒๕, หน้า ๑๑๐-๑๒๖.

^{๖๐} สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, **ความเชื่อของคนภาคใต้**, ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๒ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘๔.

๑๒. ความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวเลข เลขดี เลขไม่ดี วันดี วันไม่ดี ^{๖๑}

ดังนั้น ความเชื่อขอ คนนั้นมีความแตกต่างกันไปตามพื้นฐานทุกด้านของแต่ละคน การจัดประเภทของความเชื่อนั้น อาศัยหลักการจำแนกโดยการพิจารณาจากเหตุที่มา เช่น จำแนกตามความเชื่อทางศาสนา หรือลัทธิเดิม จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นต้น หรืออาจพิจารณาในแง่ของความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งอื่นๆ ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เช่น ความเชื่อต่อมนุษย์ ความเชื่อต่อธรรมชาติ และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การจำแนกประเภทของความเชื่อถือว่ามีเกณฑ์ในการจำแนกขึ้นอยู่กับขอบเขตมุมมองทัศนะของผู้ที่ต้องการจะทำการจำแนก หรือศึกษาว่าจะใช้กฎเกณฑ์ใดเป็นตัวกำหนดในการจัดประเภทของความเชื่อ ซึ่งอยู่กับเรื่องที่ต้องการจะศึกษา ^{๖๒}

๓.๕.๓ ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา

ความเชื่อตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อที่ประกอบไปด้วย ปัญญา หรือ เหตุผล พุทธศาสนาสอนให้คนเราเชื่อว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะเกิดขึ้นเพราะเหตุ และการที่จะดับได้ก็ต้องไปดับที่เหตุ คือสอนให้เชื่อในหลักเหตุผล ไม่ให้ปลงใจเชื่อโดยง่าย การเชื่อต้องให้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาดูให้ถ่องแท้เสียก่อน จึงให้ตกลงใจเชื่อได้ หากเชื่อโดยปราศจากปัญญาเข้าไปกำกับแล้ว ความเชื่อนั้นก็ไม่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและปัญญา ไม่ได้สอนให้เชื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างงมงาย ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้วางหลักการตัดสินความเชื่อไว้ให้พุทธบริษัทใช้เป็นแนวทาง ดังนี้

๓.๕.๓.๑ หลักความเชื่อ

พระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกาลามะ ชื่อว่า เกสปุตตะ แคว้นโกศล ในสมัยนั้นได้มีผู้อวดอ้างตัวในคุณวิเศษมากมาย จนชาวเกสปุตตะเอือมระอาหนักบวชมาก แต่ละพวก นอกจากจะอวดตัวแล้ว ยังพูดกตและดูหมิ่นลัทธิอื่นอีกด้วย เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึงชาวบ้านเกสปุตตะมาเฝ้า ทรงแสดงหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ เป็นหลักตัดสินใจ คือ

๑. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามๆ กันมา
๒. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆ กันมา
๓. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
๔. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์
๕. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ
๖. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุมาน
๗. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พึงใจไว้แล้ว

^{๖๑} เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, **ประเภทความเชื่อในวัฒนธรรมพื้นบ้าน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๗๓.

^{๖๒} สมพร จันอุต, “ความเชื่อเรื่องบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนาของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม”, หน้า ๒๖.

๙. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้

๑๐. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่าท่านสมณนี้ เป็นครูของเรา

๖๓

ต่อเมื่อใดได้รู้และเข้าใจด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล มีโทษ หรือไม่มีโทษ เป็นต้นแล้ว จึงควรละหรือปฏิบัติตามที่รู้และเข้าใจนั้น พระสูตรนี้บอกไม่ให้หลงเชื่อตาม ๑๐ ข้อ เพราะหากหลงเชื่ออย่างงมงายหรือไม่ใช้เหตุผลหรือปัญญาแล้ว ก็มีโอกาสดูถูกหลอกให้หลงเชื่อได้ แต่สอนให้เชื่อได้ก็ต่อเมื่อตนเองได้ศึกษาเรียนรู้ พิสูจน์ จนเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ถ่องแท้ด้วยตนเองแล้ว เท่านั้น จึงให้ปลงใจเชื่อได้ จึงเห็นได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนที่เป็นสากล คือมิได้บังคับให้เชื่อ แต่ท้าทายให้ทำการทดลองหรือพิสูจน์ได้ทุกเมื่อ ไม่จำกัดกาลเวลา คือ พร้อมให้พิสูจน์ได้ทุกเมื่อ^{๖๔}

พระพุทธศาสนาไม่สอนให้เชื่อหรือยึดติดในเรื่องเกี่ยวกับอภิปุทธิ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวกับเรื่องโชคลาง ของขวัญ ฤกษ์ยาม การผูกดวงชะตา สะเดาะเคราะห์ เพราะว่สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถลดบันดาลให้เป็นไปอย่างนั้นได้ ไม่เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดปัญหาที่จะทำให้สิ้นทุกข์สิ้นกิเลส ดังมีข้อความในพระไตรปิฎกว่า “ประโยชน์ได้ล่วงเลย คนโง่เขลา มัวเมาคอยฤกษ์อยู่ประโยชน์เป็นฤกษ์ประโยชน์ดวงดาวจะทำอะไรได้”^{๖๕} มีความหมายว่า คนโง่เขลาคอยฤกษ์ หายาม จนเวลาล่วงเลยไป ก็ยังไม่ได้ทำอะไร ความจริงประโยชน์คือความพร้อมนั้นแหละถือว่าเป็นฤกษ์ที่ดีที่สุด ดวงดาวบนท้องฟ้าจะไปทำอะไรเราได้ หลักคำสอนของพุทธศาสนาที่สอนไม่ให้คนเราเชื่ออย่างงมงาย ไร้เหตุผล ที่แยกกับศาสนาอื่น ก็มีปรากฏให้เห็นตัวอย่างจากการที่ศาสนาพราหมณ์ สอนเรื่องความบริสุทธิ์ของคนเราว่าสามารถชำระล้างบาปได้ในแม่น้ำคงคา คือเชื่อว่าแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถทำให้ผู้ลงอาบแล้วเป็นผู้บริสุทธิ์ได้ แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนมิให้เชื่ออย่างนั้น ทรงสอนให้เชื่อในเหตุและผล โดยชี้ให้เห็นว่า หากแม่น้ำคงคามีความศักดิ์สิทธิ์สามารถล้างบาปได้จริง พวกปูปลา กุ้งหอย ที่อยู่ใต้น้ำก็กลายเป็นสัตว์ที่บริสุทธิ์ทั้งหมด ก็พากันขึ้นสวรรค์กันหมด หรือไม่คนบาปที่ทำการกรรมชั่วไว้มาก ก็พ้นบาปได้เพียงแค่อาบน้ำเท่านั้น แต่สอนให้เชื่อในเรื่องบุญบาป การทำความดี การละเว้นความชั่ว เชื่อในกฎแห่งกรรม คือการกระทำว่าการทำดีย่อมได้รับผลดี การทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว แม้พระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาแห่งเหตุผล สอนมิให้พุทธศาสนิกชนเชื่ออะไรอย่างง่าย ๆ แต่ก็สอนถึงประโยชน์ของศรัทธา คือความเชื่อหรือความเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเชื่อ ประกอบด้วยเหตุผลที่เป็นสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้องว่าเป็นแรงเสริมให้เกิดกำลัง หรือผลในการปฏิบัติหรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้บรรลุ คือเป็นกำลังที่จะผลักดันให้ก้าวไปข้างหน้าตามลำดับ

๓. ๕.๓.๒ ปัญหาที่ไม่ควรนำมาคิด

ความเชื่อในบางเรื่องที่เป็นเรื่องที่ไม่ควรนำมาคิด พระพุทธศาสนาก็ไม่สอนให้คนเราเข้าไปยึดติดหรือตั้งข้อสงสัยจนไม่ยอมทำเรื่องอื่น เพราะเป็นเรื่องที่เกินวิสัยของตนเองจะรู้ได้ในขณะนั้น ทำให้เสียเวลา เกิดความล่าช้าในการปฏิบัติ ดังมีตัวอย่าง การสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับ

^{๖๓} อด.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๕-๒๖๓.

^{๖๔} สมพร จันอุต, “ความเชื่อเรื่องบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนาของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม”, หน้า ๒๗.

^{๖๕} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๗/๒๐.

ปัญหาที่ไม่ควรสนใจ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี พระมาลากยบุตร ได้ไปเฝ้าทูลถามปัญหา เรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เรื่องสัตว์ตายแล้วเกิดหรือตายแล้วสูญ เรื่องชาติหน้ามีหรือไม่มี เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบเรื่องนี้ไว้ว่าคิดพอสรุปได้ว่า

“ปัญหาเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องสนใจก่อน ชื่นมัวไปสนใจจะตายเสียเปล่า เปรียบเหมือนคนถูกยิงด้วยลูกศร ซึ่งอาบด้วยยาพิษร้ายแรง พวกญาติได้พากันเจ็บไปหาหมอผ่าตัดที่ชำนาญเพื่อผ่าเอาลูกศรออก แต่คนเจ็บได้พูดว่า ‘ข้าก่อนหมอเรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเราว่าเป็นใคร ชื่อว่าอะไร สูงหรือต่ำ ดำหรือขาว บ้านเรือนเขาอยู่ที่ไหน ดอกธูปทำด้วยชนสัตว์อะไร ถ้าเรายังไม่รู้ปัญหาเหล่านี้ เราจะยอมให้ท่านผ่าเอาลูกศรออก’ ดังนี้ ฉันทใด คนผู้นั้นจะต้องตายเสียก่อนก็ฉันทนั้น ปัญหาเรื่องโลกเที่ยงไม่เที่ยง เรื่องสัตว์ตายเกิดหรือสูญ เรื่องชาติหน้ามีหรือไม่มีนี้ เป็นปัญหาที่จะทำให้ผู้คนขบคิดตายเสียก่อน ปัญหานี้เราไม่ตอบเพราะเหตุใดเพราะว่าไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นเหตุให้ประพจน์พรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับทุกข์ เพื่อความสงบ เพื่อความบรรลุนิพพาน ส่วนความเห็นที่ว่านี้เป็นทุกข์ นี่เป็นเหตุให้ทุกข์เกิด นี่ความทับทุกข์ นี่ทางให้ถึงความดับทุกข์ อย่างนี้เป็นปัญหาที่เราตอบ”^{๖๖}

ความเชื่อในเรื่อง นรกสวรรค์ ๓ ประเภท

พระพุทธศาสนาสอนว่า นรกสวรรค์นั้นมีอยู่จริง ซึ่งสามารถแยกนรกออกได้เป็น ๓

ประเภท คือ

๑. สวรรค์ในอก นรกในใจ ได้แก่ อารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ คือ หู ตา จมูก ลิ้น กายใจ ถ้าได้เสพอารมณ์ที่เป็นที่ตั้งแห่งความสุข เป็นที่พอกพองใจแล้วก็เรียกว่าสวรรค์ ตรงกันข้ามถ้าอารมณ์ที่เสพไม่เป็นที่พอใจ ก็ถือว่าเป็น นรก เป็นนรกสวรรค์ที่เห็นกันได้ในปัจจุบันนี้ ชาตินี้ไม่ต้องรอชาติหน้า
๒. นรกสวรรค์ในโลกนี้ที่มองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ ได้แก่ ความเป็นอยู่ภายนอกของมนุษย์ ในโลกนี้ ที่มีความมั่งมีศรีสุข มีความเป็นอยู่อุดมสมบูรณ์ มีเครื่องใช้สอยประณีตเหนียมมนุษย์สามัญ มีความเป็นอยู่สะดวกสบายราวกับอยู่ในสวรรค์ ตรงกันข้าม ถ้าเกิดมายากจนขาดแคลนเสื้อผ้าอาหาร บ้านก็ไม่มีต้องเที่ยวเร่ร่อน ไปมีชีวิตอย่างลำบากยากแค้น หรือมีโรคเรื้อรังรักษาไม่หาย เป็นคนพิการ ตาบอด หูหนวก บ้าใบ้ ง่อยเปลี้ยเสียขา อยู่อย่างทรมานไปวันๆ อย่างนี้เรียกว่า นรก
๓. นรกสวรรค์ที่เป็นปรโลก (โลกอื่น) มองไม่เห็นด้วยตา ได้แก่ สวรรค์ที่เป็นโลกจริงๆ มีเทวดาอยู่เป็นตวเป็นตน เสวยสุขอยู่จริงๆ มีสัตว์นรกที่กำลังเสวยสุขทุกข์อยู่จริงๆ นรกสวรรค์ประเภทนี้ สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันที่รับรองว่า โลกเรานี้เป็นสะเก็ดที่แตกออกมาจากดวงดาวมหิมานอกจากโลกเราแล้ว ยังมีดวงดาวอื่นๆ อีก ที่คล้ายคลึงกับโลกเรา ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง จำนวนมากมายนับไม่ถ้วน^{๖๗}

^{๖๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

^{๖๗} สมพร จันอุต, “ความเชื่อเรื่องบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนาของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม”, หน้า ๒๙.

๓.๕.๓.๓. หลักฐานเรื่องนรก-สวรรค์

เรื่องนรกสวรรค์ บางคนก็เชื่อ บางคนก็ไม่เชื่อ ส่วนใหญ่จะไม่เชื่อ มักจะอ้างว่าถ้ามีอยู่จริงต้องมองเห็น เมื่อมองไม่เห็นก็แสดงว่าไม่มีคนที่รู้จักคิดย่อมไม่ด่วนตัดสินใจอย่างนั้น ในโลกนี้มีสิ่งต่างๆ มากมายที่เราไม่รู้ไม่เห็น เพราะการรับรู้ของประสาทสัมผัสของเรามีจำกัด เรามองไม่เห็นเชื้อไวรัส แต่จะอ้างว่าไม่มีไม่ได้ เพราะนักวิทยาศาสตร์พิสูจน์ได้ว่าเชื้อไวรัสมีจริง ในทำนองเดียวกัน หรือเรามองไม่เห็นหรือไม่ได้ยิน ภาพหรือเสียงในบรรยากาศ แต่จะอ้างว่าไม่มีไม่ได้ เพราะความจริงมีคลื่นสัญญาณเสียงและภาพอยู่ ผู้มีเครื่องรับเท่านั้นจึงจะรับได้ เช่น มีวิทยุ หรือทีวี เราผู้เป็นปุถุชนไม่มีฤทธิ์อำนาจ เมื่อมองไม่เห็นรูปร่างที่ละเอียดของเทวดาหรือผี จะอ้างว่าเทวดาหรือผีไม่มีไม่ได้ เพราะนักวิทยาศาสตร์ชั้นยอดของโลกคือพระพุทธเจ้าทรงรู้เห็นและตรัสรับรอง มีบันทึกอยู่ในพระไตรปิฎกมากมาย ถ้าใช้คอมพิวเตอร์ค้นพระไตรปิฎก ฉบับบาลีสยามรัฐจะพบศัพท์ สคค ซึ่งแปลว่า สวรรค์ถึง ๔๐๕ ครั้ง และจะพบศัพท์ นิรย แปลว่า นรก ถึง ๔๘๕ ครั้ง แสดงว่าในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงนรกสวรรค์อยู่เสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้^{๖๘}

พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายสรุปความไว้ว่า ในโลกอันกว้างใหญ่นี้ สมณพราหมณ์หรือเทวดาผู้มีฤทธิ์ มีทิพยจักขุรู้จิตคนอื่นได้ เห็นไปได้ไกลด้วย เข้าใกล้ก็ไม่รู้ตัว มีอยู่ ถ้าภิกษุคิดในทางอกุศล สมณพราหมณ์หรือเทวดาทั้งหลายย่อมทราบความคิดนั้น^{๖๙} พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องคนทำบาปสิ้นชีพก็ไปเสวยสุขทรมานแสนสาหัสอยู่ในนรก ในตอนท้ายพระองค์ทรงยืนยันว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เราได้ฟังข้อความนั้นต่อสมณะหรือ พราหมณ์อื่น แล้วจึงกล่าวอย่างนั้น แต่ว่าเราได้รู้มาเอง เห็นเอง ทราบเอง จึงได้กล่าวอย่างนั้น^{๗๐}

๓.๕.๓.๔ ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม

ในประเด็นเรื่องของ กรรม ๑๒^{๗๑} หรือกรรม ๓ หมวด ตามที่ท่านแสดงไว้ในอรรถกถาและฎีกาทั้งหลาย มีหัวข้อและความหมายโดยย่อ ดังนี้

หมวดที่ ๑ ว่าโดยปากกาล คือ จำแนกตามกาลเวลาที่ให้ผล มี ๔ คือ

๑. ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน คือภพนี้
๒. อุปปัชชเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในภพที่จะไปเกิด หรือภพหน้า
๓. อปรายปริยเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในภพต่อไป
๔. อโหสิกรรม กรรมเลิกให้ผล

หมวดที่ ๒ ว่าโดยกิจ คือ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่มี ๔ คือ

๕. ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด (เป็นมนุษย์ เปเรต ฯลฯ)

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙-๓๐.

^{๖๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๒.

^{๗๐} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๗๕/๑๓๔.

^{๗๑} ดูรายละเอียดใน ม.อ. ๑๔/๓๐๑/๓๕๘, ม.อ. ๑๔/๒๕๑/๓๕๔, ม.อ. ๓/๑/๒๗, อัง.อ. ๑/๓/๑๘๓,

อ้างใน พระมหาไพฑูรย์ สุทธิวิโร (น้อยวัน), “การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๗๙.

๖. อุปัตถัมภกกรรม กรรมสนับสนุน คือ กรรมที่สนับสนุนชนกกรรม ถ้าเกิดดีก็ส่งผลให้ดียิ่งขึ้น ถ้าเกิดชั่ว ก็ส่งผลให้ชั่วยิ่งขึ้น

๗. อุปปีฬกกรรม กรรมบีบคั้น ได้แก่ กรรมฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรม ซึ่งมีผลบีบคั้นผลแห่งชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรม ทำให้สุขหรือทุกข์ที่เกิดในชั้นนี้ ซึ่งเป็นวิบากนั้นไม่เป็นไปนาน

๘. อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน ได้แก่ กรรมฝ่ายตรงข้ามที่มีกำลังแรงเข้าตัดรอนความสามารถของกรรมอื่นที่มีกำลังน้อยกว่า

หมวดที่ ๓ ว่าโดยปากทานปริยาย คือ จำแนกตามแรงที่ยักเยื้องกัน คือ ลำดับความแรงในการให้ผล มี ๔ คือ

๙. ครุกรรม กรรมหนัก ได้แก่ กรรมที่ให้ผลแรงมาก ในฝ่ายดี ได้แก่ สมบัติ ๘ ในฝ่ายชั่ว ได้แก่ อนันตริยกรรม มีฆ่าบิดา เป็นต้น จะให้ผลก่อนและครอบงำกรรมอื่นๆ

๑๐. พหุกรรม หรือ อาจิณณกรรม กรรมทำมากหรือกรรมเคยชิน ได้แก่ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ประพฤติมาก หรือทำบ่อยๆ สังสมจนเคยชินเป็นนิสัย เช่น เป็นคนมีศีล หรือเป็นคนทุศีล เป็นต้น กรรมที่ทำจนเคยชินหรือทำมากกว่า มีกำลังกว่า ก็จะให้ผลก่อนกรรมนี้ต่อเมื่อไม่มีครุกรรม จึงจะให้ผลเหมือนกับนักมวยคนที่กำลังมากกว่าก็จะเป็นผู้ชนะ

๑๑. อาสนนกรรม กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย ได้แก่ กรรมที่กระทำหรือที่ระลึกขึ้นมาในเวลาใกล้จะตายที่จับใจอยู่ใหม่ๆ ถ้าไม่มีกรรม ๒ ข้อก่อน ก็จะให้ผลก่อนกรรมอื่น แต่อาจารย์บางท่านกล่าวว่า อาสนนกรรมให้ผลก่อนพหุกรรม อุปมาเหมือนโคที่ไม่มีกำลัง แต่ยืนอยู่ใกล้ประตูออก เมื่อประตูเปิดก็ออกไปได้ก่อน โคที่มีกำลังแต่ยืนอยู่ไกลจากประตู

๑๒. กตัตตากรรม กรรมที่ทำด้วยเจตนาอ่อน คือ ประมาท รู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือไม่ได้ตั้งใจไว้ ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผลกรรมนี้จึงให้ผล^{๗๒}

สรุปได้ว่า ความเชื่อตามหลักของพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่สอนให้เชื่ออย่างมีเหตุมีผล ไม่ให้หลงเชื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างมกมาย ความเชื่อต้องควบคู่กับปัญญา คือให้ใช้ปัญญาพิจารณาดูให้ถ่องแท้เสียก่อน ควรเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ คือเป็นสัมมาทิฐิ ความเชื่อถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เพราะเป็นจุดเริ่มของการปฏิบัติว่าจะไปไหนทิศทางใด หากเป็นความเชื่อที่ถูกต้อง ต้องเสริมให้มีกำลังเพื่อให้บรรลุธรรมในขั้นที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไป พุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม คือการทำดีย่อมได้รับผลดี การทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว บุญบาปเป็นของเฉพาะตน สอนให้เร่งรีบในการทำความดีเพื่อชำระกิเลส ในบางเรื่องก็ไม่ควรไปตั้งข้อสงสัยหรือถกเถียงกัน เพราะเป็นเรื่องที่หาข้อยุติไม่ได้ ไม่อยู่ในวิสัยที่ตน เช่น โลกนี้ โลกหน้า มีจริงหรือไม่ เป็นต้น เพราะจะทำให้เสียเวลา จะตายก่อนที่จะได้รู้^{๗๓}

พระพุทธศาสนาไม่บังคับให้เชื่อ ตรงกันข้ามหากผู้ใดเชื่อในพระพุทธศาสนาอย่างมกมาย ปราศจากการใช้ปัญญาแล้ว พระพุทธศาสนาก็ไม่ยกย่อง แต่ยกย่องผู้ที่มีความเชื่อโดยใช้ปัญญา กำกับ

^{๗๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑๙-๒๒๐.

^{๗๓} สมพร จันอุด, “ความเชื่อเรื่องบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนาของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม”, หน้า ๓๒.

เท่านั้น พร้อมท้าทายในการพิสูจน์ ทดลองด้วยตนเองได้ทุกเมื่อ หลังคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงเป็น
หลักสากลที่เข้ากับหลักวิทยาศาสตร์ได้อย่างดียิ่งในยุคปัจจุบัน

๓.๕.๔ ความหมายของบุญและบาป

คำว่า “บุญ” หมายถึง เครื่องชะนังดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพัตติชอบทาง
วาจาและใจ กุศลธรรม คำว่า “บาป” หมายถึง ความชั่ว ความร้าย ความชั่วร้าย กรรมชั่ว กรรมลามก
อกุศลกรรมที่ส่งผลให้ถึงความเดือดร้อน สภาพที่ทำให้ถึงคติอันชั่ว สิ่งที่ทำให้จิตให้ตกสู่ที่ชั่วคือทำให้เลว
ลง ให้เสื่อมลง^{๗๔}

บุญ หมายถึง เครื่องชำระนังดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพัตติทางกาย วาจา
และใจ กุศลธรรม การทำความดีต่าง ๆ

บาป คำว่าบาป แปลว่า ชั่วลามก หากบุคคลทำบาปใดไปก็ไม่ควรทำบาปนั้นซ้ำอีก ไม่ควร
ทำความพอใจในบาปนั้น เพราะการสั่งสมบาปนำทุกข์มาให้^{๗๕}

บุญบาป แบ่งตามความหมายได้ ๓ ประการ ดังนี้

คำว่า “บุญ” แปลว่า ความสุข ความดี ความสะอาด ความผ่องแผ้วแห่งจิต แบ่ง
ความหมายได้เป็น ๓ ประการ คือ

๑. โดยเหตุ ได้แก่ การทำความดีทุกอย่าง
๒. โดยผล ได้แก่ ความสุข
๓. โดยสภาพของจิต ได้แก่ ความสะอาดผ่องใสแห่งจิต

คำว่า “บาป” แปลว่า ชั่ว ลามก เลว เมื่อกล่าวตามหลักพระพุทธศาสนา แบ่ง
ความหมายได้เป็น ๑ ประการ คือ

๑. โดยเหตุ ได้แก่ การทำความชั่วทุกอย่าง
๒. โดยผล ได้แก่ ความทุกข์
๓. โดยสภาพของจิต ได้แก่ ความเศร้าหมองแห่งจิต

สรุปได้ว่า บุญและบาป เป็นคำนิยามที่ใช้กันมาก เป็นนามธรรม คือ ไม่มีให้เห็นเป็นตัวเป็น
ตน เพราะไม่ใช่รูปธรรมที่จะสามารถจับต้องได้ด้วยกาย แต่จะเกิดความรู้สึกได้ด้วยใจ

บุญและบาปจำแนกโดยความหมายออกเป็น ๓ ประเภท คือ บุญโดยเหตุ คือ การทำ
ความดี บุญโดยผลคือความสุข บุญโดยสภาพได้แก่ความสะอาดผ่องใสแห่งจิต ในทางตรงกันข้าม บาป
โดยเหตุ คือการทำความชั่ว บาปโดยผล คือ ความทุกข์ บาปโดยสภาพได้แก่ความเศร้าหมองแห่ง
จิต^{๗๖}

^{๗๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๖-๑๓๘.

^{๗๕} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๗/๓๙.

^{๗๖} สมพร จันอุด, ความเชื่อเรื่องบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนาของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัด
มหาสารคาม, หน้า ๓๕.

๓.๕.๕ ความเชื่อบุญและบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนา

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นหลักคำสอนที่สอนให้คนเรามีความเชื่อในเรื่องบุญและบาป เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม คำว่ากรรม เป็นคำกลางๆ แปลว่าการกระทำ ยังไม่ถือว่าเป็นบุญหรือบาป กรรมคือการกระทำ มุ่งไปที่เจตนาเป็นสำคัญ คือการจะเป็นบุญหรือเป็นบาป ต้องดูที่เจตนา กรรมคือการกระทำ จะประกอบด้วย ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ โดยเชื่อว่าการทำดีย่อมได้รับผลดี การทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วดังที่มีเนื้อความปรากฏในสุตตันตปิฎก สคาถวรรค สังยุตตนิกายว่า บุคคลหาว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว^{๗๗} และมีหลักคำสอนที่ถือว่าเป็นหลักใหญ่ หรือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาอยู่ ๓ ประการ คือ ๑.สอนให้ละชั่ว (บาป) ๒.สอนให้ทำความดี (บุญ) ๓.สอนให้ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ดังพระพุทธพจน์ว่า

สพฺพปาปสฺส อภินิ การไม่ทำบาปทั้งปวง
กุสลสฺสุปสมฺปทา การทำกุศล (บุญ) ให้ถึงพร้อม
สจิตฺตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

๗๘

บุญ

คำว่า “บุญ” แปลว่า ความสุข ความดี ความสะอาด ความผ่องแผ้วแห่งจิตแบ่งความหมายได้เป็น ๓ ประการ คือ

๑. โดยเหตุ ได้แก่ การทำคุณงามความดีทุกอย่าง
๒. โดยผล ได้แก่ ความสุข
๓. โดยสภาพของจิต ได้แก่ ความสะอาดผ่องใสแห่งจิต

การทำบุญ คือ การกระทำเพื่อให้ได้บุญ เพื่อให้ได้ความสุขกายสบายใจ กิจที่จะทำนั้นต้องเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยถูกทำนองคลองธรรม

วิธีการทำบุญ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ (บุญ-ความดี กิริยา-การกระทำ วัตถุ-ที่ตั้ง) แปลว่า ที่ตั้งแห่งการทำความดี หรือการทำบุญ มี ๓ อย่าง คือ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. ภวานามัย บุญสำเร็จด้วยการภาวนา

๗๙

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน คือ การทำบุญด้วยการบริจาคทาน เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างจิตใจกับการให้ทาน มีหน้าที่กำจัดกิเลสอย่างหยาบ คือ ความโลภได้ ผู้ที่ได้บุญจากทานมัยย่อมเป็นคนกว้างขวาง เป็นที่รักและเคารพของปวงชน สมานไมตรีกันไว้ได้ทุกชั้น ทานแปลว่าการให้ จำแนกตามสิ่งของที่จะให้ มี ๓ ประการ คือ

๑.๑ อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน อามิสทานประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๓ ประการ คือ สิ่งที่ให้ เจตนาให้ และผู้รับ ดังนี้

^{๗๗} ส.ส. (ไทย)๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

^{๗๘} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒/๙๐.

^{๗๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

สิ่งที่ให้ วัตถุสิ่งของที่ให้นั้นเป็นสิ่งที่สนองความต้องการโดยชอบธรรม เช่น ปัจจัย ๔ มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ไม่เป็นสิ่งที่สนองความต้องการโดยผิดธรรม เช่น ยาเสพติด อาวุธ เป็นต้น วัตถุสิ่งของนั้นต้องเป็นสิ่งที่ได้มาโดยสุจริต คือ การได้มาโดยการประกอบสัมมาอาชีพ ไม่เป็นสิ่งที่ได้มาโดยทุจริต การลักขโมย หรือได้มาโดยการโกงเอามา

เจตนาให้ การจะได้บุญมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้ ต้องประกอบด้วยเจตนาเต็มใจให้ทั้ง ๓ ระยะ คือ ก่อนให้ก็มีความยินดี ขณะให้ก็มีความยินดี หลังจากให้แล้วก็ต้องมีความยินดี ถ้ามีความเสียใจ หรือเสียใจของที่จะให้ในระยะใดระยะหนึ่งบุญที่ได้ก็ไม่เต็มที่ มีการบกพร่องไป

ผู้รับ การให้แก่ใครจะได้บุญมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้รับ หรือการให้แก่ส่วนรวม หรือส่วนบุคคล เช่น การให้ทานแก่พระสงฆ์ผู้มีศีลบริสุทธิ์ ได้บุญมากกว่า การให้ทานแก่นักเลงหรือคนอันธพาล เป็นต้น^{๘๐}

๑.๒ ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน เป็นการให้คำแนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้จักบาปบุญคุณโทษ ให้วิชาความรู้ เช่น พระภิกษุเทศนา หรืออบรมบรรยายธรรม ครูอาจารย์สั่งสอนศิษย์ การให้คำแนะนำสั่งสอนที่ถูกต้องให้กับผู้อื่น เป็นต้น

๑.๓ อภัยทาน การให้อภัย ได้แก่ การให้ความปลอดภัย การไม่เอาโทษ การลดโทษ เช่น การให้อภัยโทษแก่ผู้ต้องขัง การนิรโทษกรรมแก่ผู้ทำความผิด การให้อภัยแก่ผู้ล่วงเกิน การให้ความคุ้มครองแก่สัตว์ เป็นต้น

๒. สิลัมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล คือ การทำบุญด้วยการรักษาศีล เป็นเรื่องของจิตใจ เกี่ยวเนื่องกับการรักษา กาย วาจา ให้เรียบร้อย สิลัมัยมีหน้าที่กำจัดกิเลสอย่างกลาง คือความโกรธได้ ผู้มีศีลย่อมเป็นที่รักและเคารพของชนทั้งหลาย หมดความรังเกียจซึ่งกันและกัน ทั้งทำให้เป็นคนองอาจด้วยศีลัมัย ศีลเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ เพราะเป็นการงดเว้นความชั่วหรือบาป ทางกายและทางวาจา เป็นผู้ไม่ผูกเวรกับใครๆ และไม่มีภัยแก่ใครๆ เป็นผู้ที่สามารถไว้วางใจได้ เชื่อถือได้ เป็นผู้ควรแก่การยกย่องเคารพนับถือ ผู้มีศีลจะเป็นผู้ที่มีความอิ่มใจและสุขใจเสมอ เพราะเมื่อพิจารณาใคร่ครวญถึงความประพฤติดของตนเองแล้ว เป็นผู้บริสุทธิ์ ศีล จำแนกได้ ดังนี้

๒.๑ ศีล ๕ สำหรับสามัญชนทั่วไป ถ้ารักษาประจำเรียกว่า นิจศีล คือ รักษาประจำ

๒.๒ ศีล ๘ หรืออุโบสถศีล สำหรับอุบาสก อุบาสิกา ผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา เช่น แม่ชี ถ้ารักษาเฉพาะในวันพระ เรียกว่า ศีลอุโบสถ

๒.๓ ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร

๒.๔ ศีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุ

ปกติคนที่ถูกโทษะครอบงำจิต มักจะมีความเดือดร้อนใจ มักจะมีพฤติกรรมแสดงออกทางกายและวาจา การรักษาศีล ก็เพื่อที่จะให้เกิดความสงบกายและวาจา ตลอดจนคลุ้มจิตใจให้เป็นปกติ หายจากความโกรธ การรักษาศีลจึงถือว่าเป็นบุญ ส่วนการที่จะได้บุญมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับ

^{๘๐} สมพร จันอุต, “ความเชื่อเรื่องบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนาของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม”, หน้า ๓๗.

รักษาศีลให้บริสุทธิ์ ไม่ให้ขาดในข้อใดข้อหนึ่ง ไม่ให้ศีลต่างพร้อย ผู้รักษาศีลมากข้อ ย่อมได้บุญมาก เพราะมีการสำรวมระวังในศีลที่มีจำนวนมาก^{๘๑}

๓. ภาวนานัย บุญสำเร็จด้วยการภาวนา คือ การอบรมจิตใจ ได้แก่ การทำกรรมฐาน หรือการทำงานทางจิตภาวนา เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ เพราะเป็นการสงบจิต เกิดปัญญา ทำให้กิเลส อันเป็นรากเหง้าของความชั่ว เป็นสงบระงับได้ ทั้งที่สามารถกำจัดได้ชั่วคราว กำจัดได้เป็นบางอย่าง จนถึงที่สุด คือกำจัดได้หมดไปอย่างสิ้นเชิง การภาวนา จึงเป็นเรื่องของจิตอย่างเดียว ผู้ที่ได้บำเพ็ญ ภาวนามัย จึงได้เป็นหนักแน่นมั่นคง แม้กระทบกับอารมณ์ใดๆ ก็ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์นั้นๆ การ ภาวนามัยมีอยู่ ๒^{๘๒} อย่าง คือ

๓.๑ สมถภาวนา (สมถกัมมัฏฐาน) คือ การทำงานทางจิตใจให้เกิดความสงบ ถือเป็น อุบายทำจิตให้สงบอยู่ในอารมณ์เดียว ไม่วอกแวก ฟุ้งซ่าน โดยการกำหนดสิ่งที่สมควรอย่างใดอย่าง หนึ่งเป็นอารมณ์ พร้อมทั้งบริกรรม ท่องอยู่ในใจ เช่น การกำหนดลมหายใจเข้า หายใจออก การ ภาวนาจะทำให้จิตสงบไปตามลำดับ ขั้นสูงสุดสามารถบรรลุฌาน มีพลังจิตที่เข้าแข็ง

๓.๒ วิปัสสนาภาวนา (วิปัสสนากัมมัฏฐาน) คือ การภาวนาทางจิตใจให้เกิดความรู้แจ้ง เห็นจริง คือ อุบายทำให้เกิดปัญญา โดยใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้แจ้งเห็นจริงในสังขารทั้งปวง เช่น พิจารณาในชั้น ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ คือ รับรู้ด้วยปัญญาทางประสาท สัมผัส พิจารณาให้เห็นว่าส่วนประกอบทั้งหมดเป็นของที่ไม่เที่ยง เป็นอนัตตา ไม่ใช่ของเรา คือไม่อยู่ใน อำนาจของเรา ต้องเป็นไปตามธรรมชาติ ทำการพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งทบทวนไปมาจนชำนาญ ก็จะเกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริง ขั้นสูงสามารถได้ฌาน ปัญญารู้แจ้งเห็นจริงเกินกว่าคนทั่วไปจะหยั่งรูปได้ สามารถกำจัดกิเลสได้ตามลำดับ ที่สุดสามารถกำจัดทุกข์สิ้นกิเลสได้กุศลกรรมบถ คือ ทางแห่งกุศล หรือทางแห่งการทำความดี หรือกรรมดี อันจะนำไปสู่สุคติ ดังนี้^{๘๓}

๑. กายกรรม ๓ คือ การกระทำทางกาย ๓ อย่าง ได้แก่ การงดเว้นจากการปลงชีวิต (ฆ่าสัตว์) การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้โดยอาการขโมย และการงดเว้นจากการ ประพฤติผิดในกาม

๒. วิจิตรกรรม ๔ คือ การกระทำทางวาจา มี ๔ อย่าง ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ เว้น จากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดคำเพ้อเจ้อ

๓. มโนกรรม ๓ คือ การกระทำทางใจ มี ๓ อย่าง ได้แก่ ความไม่คิดเพ่งเล็ง อยากได้ ของเขา ความไม่คิดร้ายผู้อื่น และความเห็นชอบถูกต้องตามคลองธรรม

อาจกล่าวได้ว่า บุญในพระพุทธศาสนา หมายถึง หลักคำสอนเกี่ยวกับการทำความดีทาง กาย วาจา และใจ โดยการให้ทานรักษาศีล ทำหน้าที่จัดระเบียบสังคมให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบ เรียบร้อย ไม่เบียดเบียนกันและกันด้วยกาย วาจา และหลักคำสอนเรื่องภาวนาเป็นองค์ประกอบที่ สำคัญในการพัฒนาความประพฤติของมนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

^{๘๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๙/๒๙๐.

^{๘๓} พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

๓.๖ สรุปความ

จากการศึกษาในประเด็นของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ สะท้อนผ่าน บทเพลงไทย คือ หลักศรัทธา หลักกตัญญูกตเวที หลักกฏแห่งกรรมหลักไตรลักษณ์ และความเชื่อเรื่องบุญบาป

บทเพลงที่สะท้อนถึงหลัก ศรัทธา (๑) เพลงดาวลูกไก่ ที่สะท้อนหลักศรัทธาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีครบถ้วน โดยเฉพาะศรัทธาในหลักกรรม ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว แม้ศรัทธาดังกล่าวจะมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ในแง่ที่ว่าสองตายายยังทำบาปด้วยการฆ่าแม่ไก่ แต่พฤติกรรมดังกล่าวก็ต้องถือว่าสะท้อนวิถีชีวิตจริงของชาวพุทธโดยทั่วไปได้เป็นอย่างดี (๒) บทเพลงบาปบุญมีจริงของวงสุนทราภรณ์ ที่สื่อถึงเรื่องคติของชีวิตที่ไม่แน่นอน ต้องเร่งสร้างกุศลในพระพุทธศาสนา เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะได้ไปเกิดในสุคติภูมิ (๓) เพลงบวชพระดีกว่า ของไวพจน์ เพชรสุพรรณ, (๔) ชายไร่โบสถ์ของสมยศ ทัศนพันธ์, (๕) หัวใจถวายวัด ของพุ่มพวง ดวงจันทร์ , ต่างก็สื่อถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ในเรื่องของการบวช เพราะว่าพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจของผู้ประสบทุกข์ ในเนื้อเพลงเหล่านี้ กล่าวถึงความทุกข์ของแต่ละคน ไม่เห็นสิ่งอื่นที่จะพึ่งได้นอกจากการเข้าวัดพึ่งหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดีกว่าจะพึ่งสิ่งอื่นที่ไร้แก่นสาร

บทเพลงที่สะท้อนหลักกตัญญูกตเวที คือ (๑) บทเพลงดาวลูกไก่ สะท้อนหลักความกตัญญูกตเวทีได้ชัดเจนมาก เพราะผู้เขียนบทเพลงได้ตั้งใจใช้ “ชีวิต” เป็นเครื่องเดิมพัน ทั้งยังทำให้เรามองเห็นว่า ความกตัญญูกตเวทีตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น มิใช่เพียงแค่การสำนึกรู้เท่านั้น หากแต่ยังต้องสามารถกระทำตอบแทนให้เป็นรูปธรรมลักษณะใดลักษณะหนึ่งตามสมควรแก่การกระทำที่ตนเคยได้รับจากผู้มีอุปการะ (๒) เพลงบ้านเกิดเมืองนอน ขับร้องโดย วงสุนทราภรณ์ (๓) เพลงสยามเมืองยิ้ม ขับร้องโดย พุ่มพวง ดวงจันทร์ (๔) เพลงเอกลักษณ์ไทย ขับร้องโดย พุ่มพวง ดวงจันทร์ (๕) เพลงท.ทหารอดทน ของวงคาราบาว (๖) เพลงคนไทยรักกันของ วงคาราบาว ต่างก็สื่อถึงให้คนไทยทุกคน กตัญญูรู้คุณพระเจ้าแผ่นดิน และประเทศไทยซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ให้เชิดชูสถาบัน ชชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดของคนไทยใคร ๆ จะลบหลู่ไม่ได้ ต้องปกป้องด้วยชีวิต (๗) เพลงสันติธรรม ขับร้องโดย สมยศ ทัศนพันธ์ (๘) เพลงชายไร่โบสถ์ ขับร้องโดย สมยศ ทัศนพันธ์ (๙) เพลงร้องเพลงเพื่อแม่ ขับร้องโดย เสรี รุ่งสว่าง (๑๐) เพลงบวชแทนค่าน้ำนม ขับร้องโดยไวพจน์ เพชรสุพรรณ (๑๑) เพลงไวพจน์ลาบวช ขับร้องโดยไวพจน์ เพชรสุพรรณที่สื่อถึงหลักทางพระพุทธศาสนา คือกตัญญูกตเวที ซึ่งคนเราเมื่อบิดามารดาเลี้ยงมาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบ และสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของคนไทยอย่างหนึ่งที่ลูกชายเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์แล้ว ต้องทดแทนบุญคุณค่าน้ำนมพ่อแม่ด้วยการบวชพระ การบวชเป็นพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นเพศที่สูงที่สุด

บทเพลงที่สะท้อนถึงหลักกรรมของวงสุนทราภรณ์ คือ (๑) เพลงรอยบุญรอยกรรมที่สื่อถึงหลักกรรมในแง่ที่ว่า กรรมที่บุคคลทำมาย่อมจำแนก สัตว์ให้ดีเลวประณีต ได้ดีมีสุขทุกข์ เป็นที่ตนไว้วางใจ คนจะแข่งอะไรก็แข่งได้ แต่เรื่องบุญวาสนา เป็นเรื่องที่แข่งกันไม่ได้ ทุกชีวิตต้องตกอยู่ในหลักของกิเลส กรรมและวิบาก (๒) บทเพลงบุพเพสันนิวาส (๓) บทเพลงทาสชีวิต (๔) บทเพลงไพรัก (๕) บทเพลงผู้แพ้รัก (๖) บทเพลงเรือนมนุษย์ ต่างก็ สื่อถึงหลักกรรมในแง่ที่ว่า คนที่ประสบเคราะห์ในชาตินี้ก็เพราะผลวิบากของกรรมที่ทำไว้ในอดีตชาติ ต้องก้มหน้ารับกรรมต่อไปดังที่ ปรากฏในหลักคำ

สอนทางพระพุทธศาสนาว่า เราเป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นของ ๆ ตน และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

บทเพลงที่สะท้อนหลักกรรม ของสมัยศ ทศนพันธ์ คือ (๑) บทเพลงละครหลวงโรง สือถึงหลักกรรมในแง่ที่ว่า จะประกอบอาชีพอะไรก็ไม่รู้รวยต้องพบกับความจนตลอดชีวิต ไม่พบทางสว่าง ชีวิตต้องมีตน เพราะผลของกรรมมาตรอน ถ้ามองในหลักของคำสอนทางพระพุทธศาสนา จะสื่อได้ว่าการที่ต้องประสบกับความจนเช่นนี้เพราะวิบากคือการไม่ได้ทำบุญไว้ในอดีตชาติ

(๒) เพลงวันลาสิกขาบท (๓) เพลงมิตรแห่งความดี (๔) เพลงโปรดสัตว์ได้บาป (๕) เพลงแสงเทียนแห่งชีวิต (๖) เพลงชายใจพระ ต่างก็สื่อถึงในแง่ของการใช้หนี้กรรมไม่ต้องมาจองเวรจองกรรมกัน ให้อโหสิกรรมกันไป ผู้ใดทำกรรมอันใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นเอง ตัวเราคอยทำกรรมเก่าไว้ในอดีตชาติก็ยอมรับผลนั้น ไม่ต้องสร้างเวรกรรมใหม่อีก ให้มันทำดีไว้ ผลบุญของความนั้นดี จะทวีมันก็เกียรติงาม

บทเพลงที่สะท้อนถึงหลักกรรม ของไวพจน์ เพชรสุพรรณ คือ เพลงบวชแทนค่าน้ำนม สื่อถึงหลักกรรมผู้ที่ทำ กรรมด่ามารดาบิดา ไม่รู้บุญคุณที่มารดาบิดาเคยเลี้ยงมา แทนที่จะตอบแทน กลับเนรคุณด้วยการด่าทอผู้บังเกิดเกล้า เมื่อตายไปแล้วต้องไปเกิดเป็นเปรตในนรก

บทเพลงที่สะท้อนถึงหลักกรรมของวงคาราบาว คือ (๑) เพลงลูกแก้ว (๒) เพลงเวร (๓) เพลง เดือน ๙ เข้า ๑๑ เนื้อหาสาระของบทเพลงเพื่อชีวิตของวงคาราบาวบางเพลง นอกจากจะสะท้อนชีวิตจริงของผู้คนที่ดิ้นรนหาเลี้ยงชีพด้วยความอยู่รอด และสะท้อนถึงปัญหาต่างๆ ในสังคมแล้วยังสะท้อนถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธมักคุ้นเคยมากที่สุด คือหลักกรรม เรามักคุ้นเคยเสมอใน ๒ ประโยคที่ว่า มันเป็นเวรกรรมของเรา ไม่รู้เป็นเวรกรรมอะไร จึงต้องได้รับทุกข์มากเพียงนี้ เพราะว่าเรื่องกรรมเวรเป็นที่คุ้นหูในวิถีชีวิตคนไทยชาวพุทธนั่นเอง

บทเพลงที่สะท้อนถึงหลักไตรลักษณ์ของวงคาราบาว คือ (๑) เพลงถึกควายทุย (๒) เพลงผู้เฒ่า (๓) เพลงเฒ่าทะเล (๔) บทเพลงถึกควายทุย ภาค ๙ ซึ่งได้สื่อสะท้อนถึงหลักไตรลักษณ์อันเป็นหลักคำสอนให้ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตว่าสิ่งทั้งหลายเป็นสภาพที่ถูกปรุงแต่งล้วนไม่เที่ยงยั่งยืน ต้องแปรปรวนไป ไม่คงอยู่ตามอำนาจความปรารถนา หรือควบคุมได้ บทเพลงของวงคาราบาว มีทั้งเนื้อหาที่สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในสังคม ซึ่งความเปลี่ยนแปลงนั้น มีทั้งเกิดจากกฎธรรมชาติซึ่งเชื่อมโยงกับกาลเวลา และมีการกระทำของมนุษย์เอง จุดหมายในการสื่อของบทเพลงคาราบาว มีทั้งที่สื่อให้ผู้คนในสังคมได้เรียนรู้บทเรียนที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์เอง เพื่อจะได้มีสติไม่ประมาท ดังที่ผ่านมา มีทั้งสื่อให้รู้จักวางท่าทีของจิตในเรื่องของการปล่อยวาง ความยึดมั่นในสรรพสิ่ง

ความเชื่อเรื่องบุญบาปที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน ก็คือ ความเชื่อตามหลักของพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่สอนให้เชื่ออย่างมีเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างงมงาย ความเชื่อต้องควบคู่กับปัญญา คือให้ใช้ปัญญาพิจารณาดูให้ถ่องแท้เสียก่อน ควรเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ คือเป็นสัมมาทิฐิ ความเชื่อถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เพราะเป็นจุดเริ่มของการปฏิบัติว่าจะไปในทิศทางใด หากเป็นความเชื่อที่ถูกต้อง ต้องเสริมให้มีกำลังเพื่อให้บรรลุธรรมในขั้นที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไป พุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม คือการทำดีย่อมได้รับผลดี การทำ

ช่วยยอมได้รับผลชั่ว บัญบาปเป็นของเฉพาะตน สอนให้เร่งรีบในการทำความดีเพื่อชำระกิเลส ในบางเรื่องก็ไม่ควรไปตั้งข้อสงสัยหรือถกเถียงกัน เพราะเป็นเรื่องที่หาข้อยุติไม่ได้ ไม่อยู่ในวิสัยที่ตน